Josip Vrana

Gradimo novu kuću

Josip Vrana

Gradimo novu kuću

KNJIŽNICA »HRVATSKE OBRANE«
KNJIGA 3
Đakovo 1940

Zlatno doba djetinjstva

Naša stara kuća!

Kako mi je samo zaigralo srce pri pomisli na nju! U njoj sam proveo najsretniji dio svoga djetinjstva. Moja duša, opojena jarkom svjetlošću sunčanom, raskošnim bojama livada i voćnjaka, pa i svježim mirisima stvari oko sebe, nije tada vidjela bijedu i siromaštvo, koje nas je okruživalo. Čitave dane provodio sam u igri sa svojim sestrama i djecom iz susjedstva trčeći po cesti, ogradama i njivama, preskakujući grabe i nasipe, penjući se na plotove ili stabla, verući se po šikarju. Pri tom sam dakako zaboravljao na rane, ogrebotine i umor u koljenima, pa i sam glad, koga mnogi učeni ljudi drže pokretačem svega ljudskog djelovanja, nije na naš dječji život imao gotovo nikakav utjecaj. Kad je nastao sumrak, često bismo zaspali bez večere rušeći se kao snoplje gdje koji: ispod peći, pred kućnim pragom ili na kolima nasred dvorišta. Evo što se jednom dogodilo mojoj najmlađoj sestri Jagici.

Bio je vruć lipanjski dan. Dok smo se mi djeca razbježali kojekuda: po voćnjaku, po ogradi ili u susjedstvu, roditelji su sa susjedom Katom na nedalekoj livadi sušili sijeno. Spremala se oluja, pa su nastojali da do mraka sve uplaste. Kad su došli kući, bila je već gotovo noć. Prije nego su mogli sve nas dozvati, podigao se nenadani vjetar, koji je uzvitlao silnu prašinu po cesti, počeo raznositi slamu razbacanu po dvorištu i lomiti rodne grane u voćnjaku. Nebo su presijecale munje, a u daljini tutnjili gromovi. U nas djecu ušao je strah, i mi smo se odmah poput pilića sakupili na kućnome pragu. Bili smo svi na okupu moleći majku, da brzo otključa vrata i pusti nas unutra — samo sestre Jagice ni od kud. Stadosmo je dozivati na dvorištu, iza štaglja i preko plota u susjedstvu. Uzalud sva vika i pretraživanje: Jagice nema pa nema.

Videći, da se ni od kud ne javlja, majka nas je potjerala u kuću, zapalila svijetlo i stala nas strogo ispitivati, gdje smo ostavili svoju najmlađu sestru.

Poslije objeda bila je s nama na livadi kod roditelja. Toga smo se svi dobro sjećali. Znali smo također, da je bježala za nama, kad smo se predveče vraćali kući ne mogući čekati, da roditelji svrše svoj posao. Majka ju je dozivala, da se vrati natrag, ali ona nije htjela ostati sama s roditeljima. Nitko se od nas nije mogao sjetiti, da li je došla za nama kući. Najstarija sestra Dorica pošla je baciti kravama djeteline, a ja, Magica i Jelkica otrčasmo u susjedstvo, gdje su nas željno iščekivali moj prijatelj Sepo i njegova sestra Lucija.

Što se dakle dogodilo s Jagicom? Sigurno je ostala negdje na poljskom putu, ondje se zaigrala i zaspala. Kući nikako nije mogla doći, jer bi je vidjela bar najstarija sestra, koja se neko vrijeme zabavila oko marve.

Dok smo mi tako raspravljali, u sobu je stupio otac, koji se do sada zadržao u štali hraneći marvu. Svi smo ga se silno uplašili, jer smo osjećali svoju krivicu, što nismo pričekali Jagicu i poveli je sa sobom kući. Kao pilići oko kvočke šćućurili smo se oko majke, očekujući njezinu zaštitu.

Otac je čuo naše dozivanje, ali nije na nj polagao nikakvu važnost držeći, da je sestra negdje u susjedstvu. Videći nas ovako u klupku oko matere vrlo se začudio.

— Šta vam je? Šta je još niste našli? — počeo nas strogo ispitivati.

Jelkica je briznula u plač.

— Uzmi u štali lampaš, prekinula ga odlučno majka. Idemo je potražiti. Valjda je zaspala negdje pokraj puta. A vi, djeco, ostanite u kući, dok se ne vratimo.

Pođoše je tražiti. Nama je svima odlanulo, ali samo kratko vrijeme. Vjetar je postajao sve jači i počeo na mahove udarati granama oraha o stražnji zabat kuće. Ovo muklo udaranje ispunilo je nas djecu još većom stravom. Svaki čas zasjali bi se prozori kao vrata užarene peći. Grmljavina je dolazila sve bliže, a roditelji se još uvijek nisu vraćali. Nešto tamno i neodređeno počelo se kovitlati u našim mladim dušama: i strah od oluje, i svijest o krivnji, što smo svoju nejaku sestricu ostavili samu u polju, i neizvjesnost iščekivanja. Gušeći se u plaču i suzama počeli smo se ispričavati i svaljivati krivnju jedno na drugo. Najstarija sestra Dorica nije dakako bila ništa kriva. Ona se žurila kući, da nahrani marvu, a mi ostali morali smo se pobrinuti za Jagicu. Trebali

smo je bar uhvatiti za ruku i povesti kući, ako je već nitko nije htio nositi...

— Ti si kriv, podigla je prema meni Magica pesnicu punu prijetnje. Ti si bio zadnji.

Stisnuo sam se ispod peći tih i nepomičan. Nisam ni pokušao braniti se. Da, ja sam bio zadnji. Trebao sam uzeti Jagicu za ruku i povesti je kući, a ne kao bez glave bježati za sestrama. Ali još nešto drugo zaokupilo je upravo sada moje zaplašene misli.

Dogodilo se to pred nekoliko dana. Sestre su sjedile u grabi pred kućom igrajući se sa susjedovom Lucijom. Razastrle su na starom rupcu tucet beba, oblačile ih i šivale im opravice. Ja sam se besposlen dosađivao, jer moga prijatelja Sepe nije bilo kod kuće. Potajno sam zavidao sestrama, što se tako lijepo igraju. Od dosade stao sam po drumu bacati kamenje. Sestre su me upozorile, da to ne činim.

— Ne znaš se lijepo igrati, korila me Magica. Ponašaš se kao divljak.

To me je silno razljutilo. Počeo sam bacati kamenje u blizinu sestara.

— Francek, prestani, opominjala me sestra. Udarit ćeš koju od nas u glavu.

— Baš hoću! — odgovorio sam prkosno.

Podigao sam kamen i — ne znam, kako se to dogodilo. Nišanio sam u bebe, a pogodio Jagicu u glavu. Jagica je vrisnula. Suze joj potekoše niz obraze. Dok su se ostale sestre sakupile oko nje, da je umire, ja sam stajao mrk i nepomičan hineći ravnodušnost. Bilo mi je žao Jagice, ali to nisam htio pokazati. Gotovo s prezirom slušao sam psovke i prijetnje sestara, koje su se zgražale nad mojim činom.

— Jao, krv! — kriknula je odjednom Lucija.

Sestre se zgranuše. Krpama, što su im bile pri ruci, pokušale su zaustaviti krv, koja je brizgom tekla iz Jagičina tjemena. Sve njihovo nastojanje bilo je uzaludno. Napokon je Magica uzela Jagicu u naručaj i ponijela je u dvorište, a Dorica izvukla vode iz zdenca. Dugo su prale Jagičinu glavu i mučile se oko nje, dok je krv prestala teći.

Na mene se više nitko nije obazirao.

— Da je samo jače dohvatio, bila bi na mjestu mrtva, govorila je Magica o meni kao o nekom desetom.

Nisu me tužile roditeljima. Po svoj prilici su se i same bojale, jer su nam roditelji zabranili igru na drumu. Tako je ova

nezgoda bila brzo zaboravljena. Ali sada, uz fijuk vjetra, bljesak munja i treskanje gromova počela se u meni buditi savjest. Kao da sam još uvijek gledao Jagičine svijetle kovrčice oblivene mlazovima krvi. Jadna moja sestrica! Mogla je umrijeti mojom krivnjom, a ja za njom ne bih ni proplakao. Neka crna slutnja počela je obavijati moje misli i neopazice, bez plača, počele su mi niz obraze curkom teći suze.

Za to vrijeme roditelji su pretražili čitav put do livade, obišli livadu i na njoj sve plastove redom bojeći se, da se Jagica možda nije vratila u livadu i ondje zaspala. Sve pretraživanje bilo je uzalud. Neobavljena posla vratiše se kući u nadi, da je možda ipak kod kuće. Iznova pregledaše dvorište, voćnjak i ogradu. Uzalud! U našoj kući kao da se sve preokrenulo. Oluja se posvema stišala, ali su zato u štali mučale nenapojene krave i volovi, a nenahranjene svinje navaljivale na vrata, kao da će kotac srušiti. Počeše se skupljati susjede i susjedi...

— Da nije možda pala u zdenac? — doviknula je još s praga susjeda Milka dotrčavši sva usplahirena.

Nitko u to nije vjerovao. Roditelji su nam doduše strogo zabranili, da se ne naginjemo na zdenac, jer bismo mogli pasti unutra. Ali Jagica? Ni u kojem slučaju ne bi se mogla popeti na sijek, već da ju je tko bacio unutra.

Osjećajući na sebi gotovo neprijateljske poglede prisutnih susjeda, otac je s nekom čudnom odlučnošću dohvatio lampaš i pošao prema zdencu. Čitava kuća potresla se od plača i jauka sestara, kao da iz nje iznose mrtvaca.

Nisam mogao izdržati u sobi. Izašao sam na dvorište i šćućurio se pokraj oraha promatrajući, što se događa kod zdenca. Vidio sam tek poluosvijetljene glave roditelja i susjeda, te čuo neke njihove primjedbe, koje ispočetka nisam razumio.

— Trebalo bi pustiti lampaš u zdenac. Tako će se mnogo bolje vidjeti...

Ove riječi susjede Milke, kolikogod su bile ravnodušno izgovorene, činile su se u ovom trenutku kao zapovijed.

— Šta se uopće treba vidjeti? — prekinuo je s negodovanjem susjed Luka. Ako je pala u zdenac, što ne daj, Bože, mi joj ne možemo ništa pomoći. Ali ja u to ne vjerujem. Sigurno se stisnula u kakvom zakutku i spava...

Otac je ipak privezao lampaš ispod čabra, te ga lagano i oprezno spuštao u zdenac. Majka, koja je dosada stajala kod zdenca ukočena i nijema, nije se mogla više suzdržati od plača.

— Jadno moje dijete! Zato sam te hranila i mučila se za tebe...

Teško je opisati, što sam doživljavao u taj čas. Trnci su mi prolazili čitavim tijelom. Glava mi je gorjela. Da, ja sam svemu tome kriv. Više me nitko nije trebao uvjeravati o mojoj krivnji. Nisam plakao. Samo je neka nevidljiva mora stezala i gušila moje srce.

Lampaš je već bio sasvim iznad vode. Otac je uhvatio rukom uže i stao ga oprezno vrtjeti unaokolo. Možda ipak... Naš je zdenac bio zazidan samo jedan ili dva metra iznad vode, tako da je gornji rub zida bio slobodan. Jednom se na njemu zadržao susjedov sivi mačak, koji je nekako pao u zdenac. Spustili smo mu u zdenac čabar, da skoči u njega, ali mačak to nije razumio. Sutradan smo ga izvukli mrtva iz vode... Možda je dobri anđeo, kome se svaki dan molimo, zadržao sestricu na ovome zidu i spasao je od očite smrti...

— Nigdje ništa... Velim vam, dok se mi tu pregovaramo i mučimo, ona negdje slatko spava.

Susjed Luka bio je zbilja najrazboritiji od svih. Šta bi drugo moglo učiniti dijete od četiri godine nego se zavući u kakav kut i zaspati snom pravednika?...

Kad su se susjedi razišli, majka je pošla hraniti svinje, a otac pustio krave na vodu. Ja sam morao stajati kod zdenca i svijetliti lampašem. Krave nisu htjele piti toplu vodu od podne, a kako im je godio hladan zrak, nije im se dalo u štalu.

— Što to tamo Šarava njuška? — viknuo je na mene otac. Potjeraj je u štalu.

Posvijetlio sam malo bolje i prišao bliže. Ispod stare kruške bila su naša dječja kolica, kako smo ih ondje u igri ostavili. Nešto se u njima pomaknulo...

Nisam vjerovao svojim očima: u kolima je ležala Jagica, dok je Šarava njuškala i lizala njezinu opravicu.

— Tata! — viknuo sam radosno. Hodi pogledaj! Jagica spava u kolicima...

Začas smo bili svi oko nje. Stadosmo je dozivati, drmati, buditi. Majka se bacila na koljena, milovala je njezine svijetle vlasi i ljubila je gušeći se u suzama.

Jagica se samo okrenula na drugu stranu i spavala dalje.

Naše najmilije igre

Naša je kuća bila malena i neugledna kolibica od pletera, blatom omazana i slamom pokrivena. Možda i nije bila tako stara, ali slabo i loše sagrađena potresla bi se od svakoga jačeg udarca vjetra. Naročito se sjeverni zid već prilično nagnuo, jer mu je podsjek istrunuo, pa smo ga morali poduprijeti, da se ne sruši. Prozori su bili sitni i truli, a krov je na više mjesta prokapljivao.

Pokraj kuće dizao se novi drveni štagalj sa štalom i kocima. Bio je crijepom pokriven i neobično velik, pravo čudovište u selu, u kome je većina kuća bila bez štaglja.

Ispred kuće bilo je veliko dvorište sa zdencom, a iza nje prostran voćnjak. Na ogradi iza štaglja bilo je također nekoliko voćaka. Svuda unaokolo, čak i do druma, prostirala se visoka grabova živica, isprepletena slakom, kupinama i hmeljem. Čitav taj prostor bio je pun zakutaka, u kojima smo se mogli nesmetano i lijepo igrati. A tek polja i livade ispod ograde i nedaleka bukova šuma! Sve je to bilo puno jama, šikara i živica, gdje smo se mogli do mile volje nabježati, naverati i napenjati.

Jednoga dana započela je igra ovako. — Bilo je još jutro. Dorica i Magica bile su na paši s kravama. Jelkica je sjedila na drvljaniku sa susjedovom Lucijom. Oblačile su bebe i slagale ih u škatulje od cikorije. Svatko je imao svoj posao, samo ja sam okolo švrljao besposlen. Malo prije privezao sam mački za rep nekakav stari limeni lončić. Djevojčice su mi se rugale, a majka me ispsovala. Pokorio sam se. Uzeo sam lončić i počeo iz kopanja nositi vodu. Htio sam iz blata sagraditi kuću. Nakon nekog vremena oduzela mi je majka lončić, jer sam kravama zamutio vodu. Šta ću dakle?...

Na sreću, dolazi moj prijatelj Sepo. Provukao se kroz prelo negdje u živici. U ruci mu je nož i rezucka neku šibu. I ja bih htio imati takvu...

— Idemo po šibe!

— Idemo!

Sva je neprilika u tome, što ja nemam noža. Još prekjuče oduzela mi je mama šklocu, jer sam sa susjedovim Tončekom bez njezina znanja otišao po šibe na nasip pokraj druma. Poderao sam sasvim nove hlače, gotovo se potukao s Čifutovim Dušanom, i što ja znam sve. Nema druge, moram je moliti.

— Mama, ja bih šklocu...

— A šta će ti opet?

— Idemo po šibe.

— Imaš ih dosta na drvljaniku.

Majka odgovara naoko ljutito, ali ipak vadi šklocu iz ormarića. Već sam joj se popeo navrh glave, a i ne boji se za mene, jer sam sa Sepom.

— Samo ne idite daleko! — opominje nas.

Pobjeda je bila izvojštena lakše nego sam očekivao. Bez oklijevanja pođosmo na ogradu. Ali jedva smo zakrenuli od naše trešnje, već nas je u grabi čekao Martinov Štefek s Tončekom. Pošli su za nama. Htjeli smo ih se otresti, ali nismo mogli. Tončeka bismo još uzeli sa sobom, jer je bio dobro dijete, ali Štefeka nikako nismo smjeli. Uvijek je započinjao svađu i koješta ružno pripovijedao. Zato su nam roditelji zabranili da se s njime družimo.

Morali smo promijeniti plan. Uputismo se u našu livadu ispod šume, a Martinova djeca, videći, da ih ne želimo u društvu, skrenula su u šumu.

Kako je divno skakati po livadama i verati se po živicama! Na svakom koraku susrećeš se s nečim novim i nepoznatim. Ovdje se zacrveni mnoštvo lijepoga cvijeća. Iz njega zaleprša veliki šareni leptir. Tamo u trnju zašušti gušter ili zmija. Iz šikara izlijeću preplašene ptice. Katkada znade se trgnuti u jarku pravi pravcati zec. Prije nego se preneš od iznenađenja, već je u šumi ili u nedalekim kukuruzima.

Ovajput imali smo sreću. Našli smo nekoliko poput svijeće ravnih lješčića i svibića. Osim toga otkrili smo na nasipu pokraj šume gnijezdo s mladim kosovićima. Sirote male ptičice! Nisu još ni progledale, samo su otvarale sitne kljuniće, dok je stari kos neprestano oblijetao oko gnijezda vičući srdito. Odlučismo, da ne ćemo nikome ništa reći, dok kosovići ne odrastu.

Već smo se vraćali kući, kad iz šume dotrčaše Štefek i Tonček. Štefek je držao u procijepu živu riđovku. Nismo im se usudili sasvim približiti, jer smo se bojali, da nam Štefek ne učini kakvu psinu. Štefek nas je zbilja počeo plašiti, ali nije dirao u nas. Hvastao se, da će pustiti zmiju i uhvatiti je golim rukama. Nas nije nimalo zanimala ova igra. Miliji su nam bili naši kosovići, ali o tome nismo htjeli govoriti, pa smo se pokupili i pošli kući...

— Šta će vam tolike šibe? Samo štetu pravite! — stale su nas prekoravati sestre.

— Vidjet ćete, odgovorili smo tajanstveno.

Zapravo, nismo se još točno dogovorili, šta ćemo sa šibama.

— Mogli biste nam napraviti vrtić i kućicu za bebe, predlagala je Mandica.

— Kakvu kućicu? Gdje?

— Pred kućom... Iza zdenca... Pod jabukom...

Sestre bi se i dalje prepirale, no mi smo već pobrali šibe i pošli prema zdencu. Nedaleko od zdenca bila je hrpa zemlje, pripravljena za novu kotlenku. Odmah počesmo raditi. Sepo je ravnao zemlju, a ja sam rezao stupčiće i pleter. Pridružila nam se i Magica, te stala zabadati stupčiće u zemlju određujući, kako će velik biti vrtić i gdje će stajati kućica.

Posao je brzo napredovao. Vrtić je već bio ograđen, razdijeljen na gredice, a u jednom kutu stajala je zelena kućica. Trebalo bi je doduše lijepo opleterati i pokriti slamom, ali za to nismo imali vremena. I ostale sestre dođoše da vide našu majstoriju.

— Kakav je to vrtić bez cvijeća, prigovorila je Lucija. Hajdemo, Jelkice!

Prije nego smo im mogli išta odgovoriti, otrčale su Lucija i Jelkica, da naberu cvijeća. Ni mi nismo htjeli ostati kod kuće, pa pojurismo za njima. I mala Jagica, onako niska i debeljkasta, kotrljala se za nama u svojoj šarenoj opravici. U livade doduše nismo smjeli, jer je trava bila već velika, ali je zato u šikari i po močvarama uz potočić bilo cvijeća više nego što smo trebali.

Za čas se vratismo noseći u naručajima cvijeće. Još nismo pravo ni uredili vrtić i smjestili bebe u kućicu, kad nas je majka pozvala na objed.

— Je li već zbilja podne? — pitali smo u čudu jedno drugo. Tako nam je brzo prošlo vrijeme.

Poslije podne stao sam se sa Sepom potajno dogovarati, šta ćemo s kosovićima. Sepo je već imao šojku, koju je njegov otac

naučio koješta pripovijedati. Stoga nije bilo teško nagovoriti ga, da kosoviće prepusti meni. Uostalom, ja sam prvi ugledao staroga kosa, kad je preplašen izletio iz gnijezda.

Prije svega trebalo je načiniti krletku. Dovukosmo odasvud mnoštvo šiba, stadosmo ih guliti i rezati od njih letvice. U očevoj komorici istesali smo četiri stupčića i zavrtali u njima luknje. Sva je već građa bila pripravljena, samo nismo imali čavlića. Morao sam moliti majku, da mi dade dva ili tri krajcara, da kupim malo čavlića.

— Šta će ti čavlići? — upitala me majka strogo.

Nisam smio lagati. Priznao sam majci, da smo našli kosoviće i da gradimo za njih krletku.

— Šta će ti kosovići? Ne znaš ih hraniti, pa će ti brzo uginuti.

— Zna Sepo, branio sam se. On će me naučiti, kako treba s njima postupati.

Konačno je ipak popustila. Kupili smo čavliće, obili letvicama krletku i načinili na njoj mala vratašca. Sada više nismo mogli tajiti pred sestrama, za koga spremamo krletku.

Prva nas je kod posla zatekla Jelkica.

— Šta ti to, braco, radiš?

— Igram se, odgovorio sam u šali.

— Šta me varaš! Misliš, da ne vidim, da je to krletka?

Jelkicu sam volio više od ostalih sestara. Uvijek je bila prema meni umiljata i dobra, pa sam joj i sada morao reći istinu. Dogovorismo se, da ćemo zajedno pogledati kosoviće, kad budemo išli u šumu po granje.

Od toga dana nije prošlo mnogo vremena. Sakupismo svu stariju djecu iz susjedstva i pođosmo u šumu. Najmlađa sestra Jagica morala je dakako ostati kod kuće. Nije nam mogla biti ni od kakve koristi, a osim toga mogla se izgrepsti na trnju ili nabasati na zmiju.

Još nikada nam nije bilo tako lijepo u šumi kao tada. Prije smo se jedva usudili otići do lisičjih jama. Iza njih je šuma bila gusta i neprohodna, pa se sami nismo ufali poći dalje. Ovajput bile su s nama starije djevojčice Slavica i Ankica sa svojim bratom Vincekom, pa su nas odvele u najveću guštaru. Brzo smo nabrali lijepoga suhoga granja, stali ga izvlačiti na stazu i slagati u bremena natječući se, čije će breme biti veće. Odnekud se stvorio lugar i stao psovati susjedova Štefeka, što je svoje breme zavezao gužvom od mladoga grabića. Svi se pokunjismo i pođosmo kući.

Kod lisičjih jama bilo je prvo odmaralište. Skinusmo teška bremena, da malo otpočinemo...

— Baš se ja bojim lugara! — viknuo je Štefek i bacio svoje breme na zemlju.

I nama drugima kao da je odlanulo. Lugar je prošao šumom i ne će se po svoj prilici više vraćati. Treba obići i druge šume, a osim toga ima kod kuće težake...

U blizini popela se čvrsta i dugačka gužva na visok bukvić. Štefek je podrezao gužvu, skinuo je i načinio od nje ljuljačku. Stadosmo se ljuljati. Naskoro prepustismo ljuljačku djevojčicama, a mi dječaci stadosmo se natjecati, tko će se više popeti. Pri tom malo da se nije dogodila nesreća. Susjedov Vincek bubnuo je o zemlju, kako je dug i širok. Na sreću, samo je malo nabio kičmu.

Dok su ga drugi mirili i tješili, ja sam se požurio s Jelkicom, da joj pokažem kosoviće. Ostavismo bremena kraj livade i popesmo se na sip pokraj šume. Kosovići su bili sami. Već su se prilično opernatili, ali još nisu bili dosta veliki, da ih uzmemo. Sestra je s najvećim veseljem turala prstić u njihove smeđe kljuniće.

— Daj mi jednoga na ruku!

Nisam dugo razmišljao. Izvadio sam jednoga i pružio joj ga. Sestra ga je počela gladiti, ali on joj se svom silom otimao i grebao je svojim pandžicama. Odnekud se pojavio stari kos i stao vičući oblijetati svoje mlade.

Stavio sam kosovića opet u gnijezdo. Ali on više nije htio ostati unutra. Počeo je skakati okolo po travi. Uhvatismo ga i metnusmo među ostale kosoviće. Ovi, kao da su se dogovorili, razbježaše se zajedno s njime kojekuda. Uto su nadošli i drugi drvari, te nam pomogoše pohvatati kosoviće.

Stadosmo vijećati, što ćemo s njima. Nije imalo smisla ostavljati ih, kad i onako ne će biti u gnijezdu. Zamotao sam ih u sestrinu pregaču i ponio kući.

— Što si to donio, sinko! — stala me koriti majka, kad sam joj pokazao kosoviće. Ne će ti ni tjedan dana preživjeti.

Majka je imala pravo. Hranio sam kosoviće, kako sam najbolje znao, ali su slabo napredovali. Kunjali su i životarili, dok nisu počeli jedan za drugim ugibati. Ostao mi je još samo jedan. Nadao sam se, da će bar taj ostati na životu, ali sam se prevario.

Jednoga dana valjda nisam dobro zatvorio krletku, kos je izletio na dvorište, i tamo ga je susjedov mačak zaklao i pojeo.

Kako smo postali gruntaši

U stara vremena, kad su još vukovi oko plotova zavijali, živjele su u našem selu samo tri pravoslavne zadruge: Đorđevići, Brkići i Čor-Markovići. Tako su se pisali na općini i kod suda, a kod kuće su jedni druge nazivali: Čifuti, Keljeri, Kujatni. Lijepo se tada živjelo! Polja, pašnjaka i šuma na pretek. Istjeraj marvu na pašnjak, a svinje na jesen u žir i ne brini se za zimu. Ono malo zemlje, što je trebalo za kruh i žgance, lako se obradilo. Kod kuće su žene sve oprele i satkale, a domaći krojači napravili surke i zobunce. Često se događalo, da su doveli kući momka od svinja ili od krava, da ga ožene. Do dvadesete godine nije ni kose ni pluga imao u rukama!

Zemlje je bilo toliko, da se dvije godine puštala na ugaru, a tek svake treće obrađivala. Stoga se prodavala budzašto. Prva su se polakomila za zemljom gospoda iz grada. Pokupovala su prisojne brežuljke i uredila na njima vinograde. Kao pudare uzimali su većinom strane ljude, Zagorce ili Podravce, sirotinju, koja nije imala ništa drugo nego mnogo djece. Gdjekoji su se od njih brzo pomogli. Kupili su komadić zemlje i sagradili na njemu kolibicu. Živjelo se kojekako: od nadnice u vinogradu ili kod bogatijih gazda, od zanata ili posla u gradu.

Još nešto promijenilo je mnogo prilike u selu. Država je sagradila novi drum. Dok je stara cesta išla kroz selo, drum je ostavljao selo po strani. Nekako u isto vrijeme oduzela je imovina susjednom selu komad najboljih oranica, da na njima uredi voćni rasadnik. U zamjenu dala im je šikaru uz drum, zemlju na lijepom položaju, ali lošu i neobrađenu. Kako je seljacima zemlja bila od ruke, prodavali su je jeftino stranim doseljenicima.

Tako se oko druma počelo razvijati novo naselje siromašnih, ali vrijednih ljudi, koji su obrađivali svaki pedalj zemlje, krčili

šikare i zasipavali jame. Nekima od njih uspjelo je da skucaju nekoliko rali zemlje i postanu kakvi takvi gazde. Sve to bilo je trn u oku starosjediocima, koji su odjednom naglo osiromašili. Zadruge su postale pretijesne za nove naraštaje, pa se počeše drobiti, cijepati. Novi gazde nisu više imali suvišne zemlje, a kako se kod kuće nije ništa privređivalo, prodavalo se ono, što se nikako nije smjelo. Nekima je od njih uspjelo, da se uguraju u lugare ili žandare, no mnogi naskoro spadoše na prosjački štap.

U takvim prilikama nastale su u selu dvije suprotne stranke, dva protivnička tabora: na jednoj strani seljanci, gazde i pravoužitnici, a na drugoj drumarci, pudari i kojekakvi dotepenci, koji nisu imali ni zavičajnog prava u općini. Dok je doseljenik obrađivao svaki komadić zemlje, ogradio ga plotom i živicom, dotle su starosjedioci imali razgrađena dvorišta, a svinje i marvu puštali neka idu, kuda ih je volja. Još su se uvijek ostavljala na ugaru čitava polja i služila za pašnjake. Ako je slučajno u susjedstvu koji »dotepenac« imao obrađenu zemlju, znali bi pastiri natjerati u nju stoku, i tako bi za nekoliko sati uništili čitav njegov trud.

Teško je bilo boriti se protiv samovolje starosjedilaca. Njihov je bio seoski starješina, njihov općinski načelnik, pa čak i veliki župan u Belovaru. Zaredaše se prijave, tužbe i deputacije, ali sve to malo je koristilo, dok jedamput ne ustadoše svi drumarci te oboružani vilama, kosama i sjekirama izmlatiše nekoliko seljanaca.

Moj djed po majci bio je vinculir kod bogatoga gradskog advokata. Svojom marljivošću prištedio je kroz dugi niz godina nešto novaca, pa je iza njegove smrti moja baka kupila komadić zemlje, koju je njezin predšasnik dobio za nekoliko ovaca. Na zemljištu je bila kućica, pa se baka nastanila u njoj s mojom majkom. Ostale su se kćeri već poudale, a najmlađi sin otišao u Ameriku. Odanle se kasnije vratio, kupio baki zemlju u blizini grada, sagradio kuću, a staro ognjište prepustio nama.

Moj otac bio je potomak brojne zagorske obitelji. Nije htio ostati na gruntu, zapravo, nije ni imao na čemu. Otac ga nije htio dati u zanat, pa je tek u osamnaestoj godini odbjegao u grad, da dvori zidare. Nekoliko mjeseci nisu roditelji znali za njega. Kad se vratio, pristali su ipak, da se prijavi za tesarskog naučnika, a oni će ga hraniti i odijevati, koliko ne bi bila dosta njegova nadnica. Kad se oslobodio, otišao je u svijet trbuhom za kruhom. Tako se nakon nekoga vremena upoznao s mojom majkom gradeći klijet u jednom gospodskom vinogradu.

Novo gospodarstvo počelo je vrlo siromaški. Otac je radio u gradu, a majka s bakom obrađivala zemlju i težačila u vinogradima. Godine su prolazile, djeca se umnožila, a nade u bolji život ni od kuda. Žita nije bilo dosta ni za kruh, a što je otac preko ljeta zaradio, lako se preko zime potrošilo. Majka je već počela gubiti strpljivost. Bilo nas je svega četvero, a osim mene sve same djevojčice.

— Čuješ, Miško, tako to dalje ne ide, govorila je ocu. Ti uvijek samo nešto kljuckaš, a ne pitaš, tko će toliku djecu othraniti i postaviti na noge.

— Šta nisam ovoga ljeta dosta zaradio? — odgovorio je otac ljutito.

— Ne velim ja, počela se ispričavati majka, ali bi ipak bilo dobro, da odeš k starima i pitaš, šta će biti s tvojim dijelom.

— Ići ću, kad bude vrijeme, ali u to se ti ne pačaj!

Kod toga je i ostalo. Ipak se otac po Novoj godini otpravio na svoju djedovinu. Vratio se nakon mjesec dana, ali je sve uredio mirnim putem. Bez procesa i fiškala. Braća su mu isplatila tri stotine forinti, a on se odrekao nasljedstva. Došao je kući dobre volje. Sestrama je podijelio darove (ja sam još bio u jastuku), a novac dao majci, da ga spremi u ladicu. Zatim se opet zavukao u svoju komoricu i ondje fućkajući i pjevuckajući pravio nove saonice.

— Koga ćeš jarca u to upreći! — korila ga majka. Misli radije, šta ćemo s novcem.

— Imamo tri stotine, ako se sve uzme, četiri stotine forinti. Šta ćemo za tu malenkost kupiti?... Pričekat ćemo, dok bude više, pa ćemo kupiti kakvu kućicu u gradu.

— Šta će ti kućica? Bolji je grunt... Kuću treba rediti i popravljati, a na gruntu uvijek nešto priraste.

— A gdje imaš grunt za prodaju?

Majka je morala reći čitavu istinu. Na drugoj strani druma, na bivšoj imovinskoj zemlji, imao je kuću i šest rali zemlje neki Štajerac. Došao je u selo još dosta mlad, nakupovao kojekakvih jaruga, šikara i pašnjaka te sagradio kućicu. Kroz dugi niz godina prilično je uredio zemlju, a kako nije imao djece, prištedio je i nešto novaca. Pod starost počela ga vući želja za rodnim krajem. Imao je sreću, jer mu je žena dobila neko nasljedstvo. Trebao je samo prodati svoj grunt. Jamačno je saznao, da moji imaju novaca. Kako je u majku imao više povjerenja, pozvao ju jednoga dana k sebi i ponudio joj, da kupi njegovu zemlju.

— Nemamo mi toliko novaca, branila se majka.

— Ne trebamo odmah sve, uvjeravao je Štajerac. Dat ćete nam dvije ili tri stotine, a ostalo ćete otplaćivati u banki. Ne tražimo kamata. Samo da podmirite glavnicu...

Zemlja na otplatu! Tko je to ikada čuo? Majka je bila izvan sebe od sreće i zadovoljstva...

— Samo meni možeš zahvaliti, što je do toga došlo, govorila je sada ocu.

— Dobro, ženo, ali tko će toliku zemlju obrađivati?

— Ja s djecom, tko bi drugi... Valjda ćeš nam uzorati, posijati i pokositi...

— Za to se ne brini. Ali gospodarstvo vodi i upravljaj kako sama znaš.

Majka nije ni slutila, kakvu je brigu sebi natovarila. U vrijeme poljskih poslova već u tri sata ujutro bila je na polju, kopala, plijevila ili ogrtala do šest sati. Tada bi se vratila kući, da probudi nas djecu te nahrani svinje i marvu. Zatim je opet radila gotovo do podne, skuhala nešto za objed, pa hajde nanovo na posao sve do mraka. Mi djeca, jedva smo znali držati motiku u rukama, već smo nabijali grumenje na oranicama, okopavali i ogrtali krumpir i kukuruz, sušili sijeno, nabirali, vezali, vozili i mlatili žito. Svatko je imao svoj posao: Dorica je imala na brizi marvu, Magica svinje, Jelkica je išla u školu i čuvala Jagicu, a ja sam bio pastir, svinjar i guščar. Otac je doduše redovito obavljao glavne poslove u vrijeme sjetve i žetve, ali katkada, naročito kasnije, kad smo već malo poodrasli, ako bi mu se desila kakva zgodna prilika u gradu, ništa ga nije moglo zadržati kod kuće. Uzorao bi ili pokosio pa nas ostavio same, da sadimo ili da spremamo žetvu.

Ni s novim susjedima nije bilo lako. Stalne prepirke za među, uvijek kakvo svinjče u žitu ili blašče u kukuruzima. Majka se već privikla na to, ali nije otac, u kome je, premda nije mnogo mario za zemlju, bio duboko uvriježen onaj zagorski osjećaj za pravo i svojinu. Zato je naskoro stradao tamo, gdje je najmanje očekivao.

Sukobio se i potukao s Kujtanima već prve godine.

Kujtani su preko jedne naše livade imali slobodan prolaz u svoju livadu. Kad je nastalo vrijeme kosidbe, bez ikakva pitanja prokosiše kroz našu livadu put, da po njemu prevezu svoje sijeno. Ocu se to nije svidjelo. Pošao je u livadu, da se porazgovori s njima. Za veću je sigurnost uzeo sa sobom sjekiricu, tobože, da će kresati vrbe.

Kad su se Kujtani vraćali kući, zaustavio ih je.

— S kakvim pravom kosite vi moju livadu! Je li to pošteno? Neka mi ovdje ova trava trune, dok drugu ne pokosim...

Riječ po riječ, i oni se gadno posvadiše.

— Šta će nama jedan dotepenac zapovijedati! Mi imamo ovdje nuždan prolaz, pa radimo, šta hoćemo...

— Hajde, da vidimo!

Otac se uspravio pred njima grčevito stiščući ušicu sjekirice. Kujtani se uzvrpoljiše.

— Miči mi se s puta! — riknuo je kao bik Mića Kujtanov i poletio prema ocu sa željeznim vilama.

Otac je bio sretnije ruke. Dohvatio je Miću ispod lijevoga oka i razbio mu donju čeljust.

Videći Miću, gdje se valja u krvi, poletješe Kujtani s vilama i grabljama na oca. Bili bi ga utukli, da se nije na ogradi pojavila majka i stala dozivati u pomoć.

Kujtani tužiše oca radi smetanja nužnog prolaza i teške tjelesne ozljede. Kolikogod je otac nastojao, nije se mogao obraniti. Mićina braća posvjedočiše, da je otac prvi na njih napao. Za oca je mogla svjedočiti jedino majka, ali ona je došla prekasno pa nije htjela prisizati za ono, što nije vidjela ni čula.

Tek kad je otac odležao kaznu, stadoše se Kujtani ispričavati pred majkom.

Šta ćemo, ponestalo im je brašna upravo pred žetvu.

Razgovor o novoj kući

Tko je god pogledao naš veliki štagalj, a pokraj njega sitnu i neuglednu kolibicu, svatko bi prigovarao: »Čemu toliki štagalj na tako malom gruntu? Trebao bi biti za polovicu manji.« — I zbilja, tako velikog štaglja nije bilo u čitavoj okolici. No dok je drugima kisnulo sijeno po stogovima na ogradi, u naš je štagalj stalo sve: i sijeno, i otava, i slama, i kukuruzovina, a osim toga bio je slobodan veliki uvoz za kola, vršilicu, vjetrenku i za rezanje sječke. O žetvi stalo je u štagalj sve žito, pa se nismo trebali bojati, da će pokisnuti prije vršidbe. Pod istim krovom bila je i komora, štala i štalice za svinje, pa je naš štagalj samo naoko bio prevelik.

Što dalje, to nam se sve češće nametalo pitanje: »Kada ćemo graditi novu kuću?« — Dug je već bio isplaćen, a po svoj prilici bilo je u kući i nešto novaca. Žito nismo nikada prodavali, ali bi zato majka svake godine othranila nekoliko svinja, koje tele, a svake druge ili treće godine volove. Otac je prilično zarađivao, pa smo trošili mnogo manje nego što smo privrijedili. Kad smo sagradili štagalj, zašto ne bismo odmah i kuću?

Često smo o tome raspravljali s majkom, ali ona je uvijek odgovarala, da još nemamo dosta novaca.

— Za kuću treba mnogo više nego za štagalj, govorila bi. Koliko samo stoji cigla, crijep, drvo!... A tko će platiti majstore: zidara, stolara, bravara, pećara?

— Vaso Čifutov mnogo je lošiji gazda nego mi, pa je ipak sagradio kuću.

— E, djeco moja, lako je njemu! Od imovine je dobio svu građu i pleter, slama mu je narasla na polju, a blata i onako ima previše u dvoru. Kad je pošao voziti građu, sakupilo se pol sela, pa dovezli sve najedamput. Kad je trebalo prirediti građu, otesati

je i ispiliti, svi su mu susjedi pomagali... Pitajte samo oca, što je kod njega zaslužio. Dobro se najeo i napio, i ništa više.

Uistinu, tko bi nam pomogao? Građu nitko ne daje bez novaca, a majstori i težaci? Naši susjedi bili su puka sirotinja, pa su jedva čekali, da zarade koricu kruha, a ne da nama pomažu badava. Ušutjeli smo. Ali je ipak bilo sve očitije, da u staroj kući ne ćemo dugo izdržati.

Najgore je bilo u zimi. U sobici od četiri metra duljine i isto tolike širine, proboravilo je nas sedmero svake godine najmanje četiri mjeseca neprekidno. Ulazilo se u nju iz kuhinje, u kojoj je bio štednjak, krušna peć, kotlenka i ljestve na tavan. Ta kuhinja služila nam je samo ljeti za kuhanje. U sobi odmah pokraj vrata bio je štednjak, lijevo i desno po jedna postelja, u kutu ormar, a pod prozorima stol. U zapećku bila je još ladica. Tamo smo bacali svoje mliječne zube, kad bi nam otpali, zaklinjući vješticu, koja po pričanju ima u zapećku svoje sjedište, da nam mjesto kostenih zuba dade gvozdene.

Na jednoj postelji spavali su tata i mama, na drugoj Dorica i Magica, a za Jelkicu, mene i Jagicu, kojoj je već zipka postala prekratka, napravio je otac nizak krevetić, koji se preko dana gurnuo pod postelju, a preko noći izvukao. Spavali smo jedno do drugoga, Jagica u sredini, a sa svake strane ja i Jelkica, kao snoplje. Jedan dio krevetića virio je i preko dana ispod postelje, pa smo mogli leći, kad smo god htjeli.

Jednom sam se nešto posvadio sa susjedovim Štefekom, pa mi se stao rugati, što spavam s curicama. Vikao je za mnom još nešto sramotno. Nisam ga razumio, ali sam sebi utuvio u glavu, da ne ću više spavati na krevetiću. Bio sam tako tvrdokoran, da me majka morala išibati. Kad je vidjela, da to ništa ne pomaže, stala me tješiti:

— Strpi se još malo, sinko!... U novoj kući imat ćeš svoj krevetić...

— A kada ćemo je graditi? — pitao sam radoznalo.

— Još ne znam, vidjet ćemo... Možda, kad prodamo svinje...

Nekoliko dana iza toga gorjela je Martinova kuća. Štefek je nekako došao do šibica i zapalio slamu iza štaglja. Počeo je gorjeti štagalj, a od njega su iskre pale i na kuću.

Majka se u to vrijeme vraćala s Magicom iz mlina. Upravo je bila nadomak sela, kad je opazila vatru. Mislila je, da gori naša kuća. Krv joj se sledila u žilama. Ostavila nas je, to jest mene,

Jagicu i Jelkicu same u kući i još k tome zaključala, da se ne skićemo po selu. Ključ je imala Dorica, ali je pitanje, da li se već vratila s paše.

Majka je pustila kola nasred druma i kao bez duše poletjela do prvih kuća.

— U pomoć ljudi! Izgorjet će mi djeca!...

Seljani su je primirili, jer su već znali, da gori susjedova kuća i da naša nije u opasnosti. Vratila se do kola i brzo tjerala kući.

Mi nismo ni znali, u kakvoj smo bili opasnosti. Jelkica je trijebila grah, a ja i Jagica igrali smo se pod štednjakom s kocanima. Ali majka nije više imala mira.

— Šta misliš, govorila je ocu, neka samo vrcne iskra u blizini, ode naša kuća! Ta slama i trula građa lako će planuti.

— Ti bi htjela, da gradimo novu kuću? — pitao je u šali otac. Nemamo još dosta novaca.

— Šta ne bi bilo dosta! Ne treba to biti nikakva palača. Glavno je, da bude zidana i crijepom pokrita... Volim se i zadužiti nego živjeti u neprestanom strahu...

Teško je opisati radost i uzbuđenje, s kojim sam prisluškivao taj razgovor. Majka mi je već prije obećala, da ćemo graditi, kad prodamo svinje. I eto, nije me prevarila. Već se nešto ozbiljnije o tome govori. Dakako, prije proljeća ne će biti ništa. Trebat će prije sve pripremiti, navesti ciglu i izdjelati građu.

Prve nedjelje mjeseca prosinca bio sam s majkom i sa sestrama kod zornice. Sestre su se odmah poslije Mise vratile kući, no ja nisam htio ići s njima, već sam ostao u gradu s majkom. Majka je trebala nešto kupiti pa je čekala, dok se otvore dućani.

Bio je to prevelik napor za mene, koji sam vrlo rijetko polazio u grad. Nazebao, umoran i gladan jedva sam se dovukao kući. Nisam imao ni toliko snage, da se svučem, već sam se onako spremljen srušio na krevetić. Majka me je izula, presvukla i skuhala mi lipov čaj. Popivši čaj odmah sam zaspao tvrdim snom.

Pustili su me spavati sve do poslije podne. Kad sam se probudio, bili su u sobi samo roditelji. Sestre su po svoj prilici otišle u susjedstvo k svojim prijateljicama. Ormar je bio otvoren, a roditelji su sjedili kod stola i brojili novce. Prošli tjedan prodali su svinje, pa jamačno računaju, koliko imaju novaca. Pritajio sam se, kao da spavam.

Otac je uzeo novce iz majčine ruke, da ih još jedamput prebroji.

— To ti je samo za ciglu, prigovorio je. A za što ćemo kupiti građu i crijep?

— Za građu ima vremena do druge jeseni, kad prodamo volove. Glavno je, da se ove zime naveze cigla i crijep.

— Osim toga trebat će kupiti stolarski alat. Bez alata ne mogu ništa napraviti.

— Lako za to. Othranit ću svinje, a nešto ćeš valjda i ti zaraditi...

Bio bih se i dalje pretvarao, da spavam, ali me počeo silno mučiti glad. Protegnuo sam se i okrenuo prema roditeljima.

— Šta ti više ne spavaš? — upitala me majka.

Očekivao sam, da će me ispsovati, što ne spavam, no ona je došla k meni sva razdragana, sjela na krevetić i stala dragati moju znojnu kosu.

— Jesi li se šta otpočinuo, sinko? Pravo sam imala, kad sam rekla, da to nije za tebe, korila me blago. Tako dugi put po toj zimi i vjetru!... A jesi li što gladan?...

Nije čekala moj odgovor. Izvadila je iz pećnice guščji batak i odrezala komad kruha. Otac je za to vrijeme spremao novac i račune. Kad sam se najeo i napio, ostaviše me sama. Već se smrkavalo, pa je otac otišao hraniti marvu, a majka svinje. Naskoro su se i sestre vratile.

— Lijenština, nije te sram! — korila me Magica. Čitav dan spavaš, a što ćeš raditi po noći?

— Šta te briga, odgovorio sam napola ljutito. Rekao bih ti nešto, ali baš ne ću, kad si takva!

— Šta? Šta? Šta? — graknule su na mene sve sestre u isti mah.

— Čekajte malo, vidjet ćete sutra.

— Ne vjerujte mu ništa, samo se pretvara...

Magica me je na svaki način htjela natjerati u laž. Ali ja se nisam dao.

— Gradimo novu kuću! — viknuo sam pobjedonosno. Sutra idu tata i mama u grad kupiti ciglu.

Možda bi se sestre sa mnom i dalje tako prepirale, da nije u sobu stupila majka. Naletješe na nju kao ose.

— Je li istina, što veli Francek, da ćemo graditi novu kuću?

— Čekajte, djeco! Ne ide to tako brzo...

Majci je očito bilo drago, što nas to tako zanima. Sjela je na stolac pokraj peći, a mi se okupismo oko nje kao pilići oko kvočke.

— Najprije treba navesti ciglu i građu. Ako Bog da, tek drugo proljeće...

— Koliko treba cigle? — izlanuo sam se, a da nisam zapravo ni sam znao, što pitam.

— Dvadeset hiljada, možda i više.

— Dvadeset hiljada! Tko će nam toliku ciglu navesti? — pitala je u čudu Magica.

Dorica je pogledala gotovo prezirno.

— Šta pitaš tako nepromišljeno, ukorila je. Valjda imamo dosta jake volove. Tata je čitave zime kod kuće, pa će on voziti ciglu, a ja ću ići s njime, da mu pomognem natrpavati.

— Misliš, da ću ja kod kuće u zapećku sjediti, bunila se Magica gotovo plačući.

— Tvoje su svinje, a moji volovi i krave, odgovorila joj Dorica ponosno. Kad ih hranim, red je da idem s njima.

— Ti ćeš ići sa mnom na kravama, tješila je majka Magicu.

— ... A tko će nam zidati? — upitala je Jelkica bojažljivo.

— Tata, tko bi drugi, odgovorila je majka. Vidio je, kako zidari grade, pa će i on tako... Najprije će preko zime napraviti prozore i vrata, zatim će otesati i zarezati grede i rogove... Kad sve priredimo, gradit će, a vi ćete mu svi pomagati.

— Kakva će to biti kuća! — prigovorila je Magica nezadovoljna, što ona ne će ići s ocem po ciglu.

Svi smo je mrko pogledali. Ali majka se nije nimalo naljutila.

— Lijepa, odgovorila je posve mirno. Takve ne će biti u čitavom selu. Bit će u njoj soba, kuhinja i komora. U sobi ćemo samo spavati, jer će kuhinja biti tako velika, da u njoj možemo biti preko čitavoga dana.

— Ne će li nam kroz vrata zimi puhati u kuhinju? — upitala je Dorica.

— Za to ćemo se već pobrinuti. U kuću će se ulaziti kroz hodnik. S jedne strane hodnika bit će vrata u kuhinju, a s druge u sobu. Otraga će biti komorica, iz koje će se ići na tavan. U njoj će biti kotlenka i druge stvari. Osim toga imat će tata pod istim krovom veliku i lijepu komoru za svoj posao.

Svi smo je u čudu gledali. Dakle takva će biti naša kuća! Zidana, crijepom pokrita, s velikim prozorima kao u gradu!

Te večeri nisam mogao dugo zaspati. Vidio sam u duhu našu novu kuću. U njoj se više ne ću gurati sa sestrama na krevetiću. Spavat ću kao odrastao čovjek na postelji, ili, u najgorem slučaju, napravit će mi tata novi krevetić.

Kako smo vozili ciglu

Čitave zime vozili smo ciglu iz grada. Svaki dan odlazio bi otac na volovima u grad, a išla je s njime i Dorica, da mu pomogne natrpavati. Obično se vraćala kući umorna i prozebla, ali nikako nije htjela pristati, da tko drugi ide mjesto nje. Kad je snijeg okopnio, a putovi se malo popravili, polazila bi majka s Magicom na kravama, ili bi otac išao prije podne na volovima, a poslije podne na kravama. Jedan za drugim dizali su se iza zdenca »štosovi« lijepo naslagane cigle te ispunili velik dio dvorišta. S velikim veseljem dočekivali bismo očev ili majčin povratak iz grada i trčali, da otvorimo dvorišna vrata.

— Ima li još mnogo cigle? — pitali bismo radoznalo.

— Ima je još dosta, odgovorio bi otac. Za naše pergane i previše.

Ispočetka nas je veselilo, što ćemo imati toliko cigle na dvorištu, ali smo naskoro postali nestrpljivi.

— Na taj način ne će ni do proljeća sva cigla biti na dvorištu, prigovarali smo.

— Strpite se, djeco, mirila nas majka. Ne ide to tako brzo. Nije lako navesti toliko cigle. Na volove možemo natovariti najviše dvjesta pedeset, a na kravice jedva sto i pedeset komada...

Sestre stadoše računati. Ako se uzmu poprečno dvije stotine na svaka kola, za jednu hiljadu treba ići pet puta. A za dvadeset hiljada stotinu puta. To znači preko tri mjeseca, kad bi se moglo ići svaki dan jedamput. Siječanj, veljača, ožujak... Ima pravo majka. Ako sve navezemo do Uskrsa, bit ćemo sretni.

— Koliko je to hiljada cigle? — pitao sam Jelkicu nasamo u strahu, da će mi se ostale sestre smijati zbog moga neznanja.

Jelkica me je uzela za ruku i povela na dvorište.

— Pogledaj! Četiri ovakva »štosa« čine hiljadu. Dvadeset hiljada, to je dvadeset puta toliko.

Uhvatio sam se za prste i stao brojiti. Imam deset prsti na rukama. Deset i još deset to je dvadeset. Ali dvadeset hiljada!... Ne, to nisam mogao shvatiti. Bilo je to za mene previše.

A kako je tek bilo našim perganima, koji su trebali svu tu ciglu kući dovesti! Dešnjak Rendo, koji je bio nešto sitniji, ali uz to koščat, spor i miran, mnogo je dulje izdržao. Naprotiv ljevak Bimbo, nemiran, nagao i mušičav brzo je smalaksao. Prije svega, jaram mu je nažuljao i ogulio vrat. Ali to ne bi bilo najveće zlo. Od poledice, a kasnije od oštroga šljunka na razrovanom drumu sasvim je obosio. Morali smo na neko vrijeme prekinuti voženje. Otac se počeo baviti mišlju, da potkuje obadva vola.

— Jesi li poludio? — korila ga majka. Tko je vidio potkivati volove!

Ali otac nije mirovao. Otišao je do jednoga Madžara, koji je znao potkivati volove. Ipak od svega toga nije bilo ništa. Trebalo je pričekati, dok Bimbo ozdravi, a za to vrijeme put se prilično popravio.

Ova nezgoda s Bimbom dosta nam je naškodila. Nismo izvezli svu ciglu do proljeća. Kad je nastalo proljeće, otac je otišao tražiti posao, a majka je s nama djecom sadila krumpir i kukuruze. Već su se okopavali kukuruzi, kad smo Dorica i ja dovozili kući posljednju hiljadu. Ciglana je bila pred gradom, a osim toga veći dio puta prevalili smo postranom seoskom cestom, pa se nismo bojali nezgode. Tek pred našim selom izlazili bismo na državni drum.

U ono vrijeme automobili su tek počeli prolaziti našim selima. Prouzročili bi takvu buku i lomljavu, da se čula na nekoliko kilometara prije sela.

— Letrika! Letrika! — zaorilo bi u selu.

Sva djeca skupili bismo se na plotovima i tarabama, da vidimo to čudovište. Bojali smo se izaći na drum, a nismo ni smjeli. Tako i sada, kad smo god izlazili na drum, govorila bi mi sestra:

— Samo da nas ne stigne letrika!

Ja sam je mirio, ali sam se ipak bojao. Da se gdjegod iza zavoja pojavi letrika? S Rendom bi bilo lako. Ali Bimbo? Dignuo bi rep uvis i kao bez glave poletio preko graba i nasipa. Ne bi ga zadržale ni najjače ruke, a kamoli mi djeca. Dobro sam se sjećao jedne nezgode, koja nam se dogodila pretprošloga ljeta. Išao sam s majkom u nedaleko selo u mlin. Bimbo i Rendo bili su još junci i nisu znali dobro voziti, a osim toga put je vodio preko vrlo strmoga brijega, pa smo pred njih upregli kravice.

S teškom mukom popeli smo se onako na četvero uz brijeg. I ja i majka morali smo ići pješice. Kad smo već bili na vrhu, sjedosmo oboje u kola, da se na ravnom putu malo odmorimo. Kad smo opet došli do nizbrdice, htjela je majka zaustaviti marvu, da siđe i zatvori kotač. Ali u taj čas Bimbo se nešto uzbunio i nije htio stati. Štoviše, naletio je na Rumenku, koja je bila pred njim, a isto tako vjetrenjasta kao i on. Drugo nam nije trebalo. Sve četvero poletješe s kolima nizbrdo.

— Rumenka, ej! Bimbo, ej! Oha! — vikala je majka, ali to ništa nije koristilo.

Jurili smo kao vjetar. Začudo, ja se nisam jako uplašio. Osjećao sam neku mješavinu veselja, što se naglo vozim, i nelagodnosti radi trešnje, dakako i malo straha. Ali drukčije je na to gledala majka. Ispod brijega prolazila je željeznička pruga. Šta će biti, ako na nas naleti vlak? Nije dugo oklijevala. Skočila je s kola u nadi, da će prestići krave i zaustaviti ih. Bubnula je kao vreća o zemlju, i dok je ustala i potrčala, kola su već poodmakla.

Na sreću, nije nam se ništa dogodilo. Čuo nas je čuvar pruge, istrčao pred krave i zaustavio ih...

— Samo da nas ne stigne letrika, govorila je sestra, kad smo skretali na drum vozeći zadnje dvije stotine.

— Šta se bojiš? — hrabrio sam je. Ne će na nas. Drum je dosta širok...

— Ni ja se toga ne bojim, odgovorila je, ali što će biti, ako nas stigne kod mosta? Bimbo će se splašiti, povući će kola i nas u jarak.

— Ne boj se, ne će!

Već smo se približavali kući, kad začusmo iza sebe strašnu buku.

— Letrika! Letrika! — vikala su vinculirova djeca.

— Tjeraj, da prije stignemo kući, viknula je Dorica preplašena.

Stadosmo svom snagom udarati i tući volove. Oni poskočiše. Ne znam, kako smo stigli pred kuću. Dvorišna vrata bila su širom otvorena. Opazila nas je majka i pošla nam ususret. Skrenusmo u dvorište. Zadnji lijevi kotač oskliznuo se s mosta. Malo da nismo srušili vrata!

Automobil je proletio štropotom neposredno iza nas podigavši golem oblak prašine.

Nasred dvorišta htjeli smo zaustaviti kola, ali je Bimbo jurio naprijed. Stao sam ga nemilosrdno udarati bičalicom po gubici, no to ništa nije koristilo.

— Zatvori vrata od štale, viknula je majka Magici, jer će nam inače i s kolima poletjeti unutra!

Još jedna zgoda ovoga proljeća duboko se usjekla u moje pamćenje. Bilo je vrijeme košnje. Otac je već prije zore otišao, da pokosi našu livadu, koju smo pred dvije godine kupili od Kujtanovih, a zvali smo je pašnjak. Čim sam ustao i popio kavu, otpremila me majka za ocem, da mu odnesem doručak. Kad sam došao u livadu, već je veliki komad bio pokošen. Otac je sio pod stari hrast i ponudio mi, da s njime jedem. Ja sam radije otišao na šumski nasip, da ondje tražim jagode. Dugo sam se verao po grmlju, ali nisam ništa našao. Otac je već nabrusio kosu i opet počeo kositi. Najednom začujem u blizini njegov prigušen glas:

— Francek, drži ga! Ne daj mu u šumu!

Bio je to mladi zec. Zapravo su bila dva. Otac je na njih naišao kod košnje. Jednoga je nehotice prekosio, a drugi mu je pobjegao. Potrčao je za njim, da ga uhvati.

Dok sam se ja snašao, zec je već bio u šumskoj grabi, obraslоj gustim grmljem. Otac je pretraživao grabu, a ja sam s druge strane pazio, da zec ne pobjegne u šumu. I zbilja, ne mogavši se sakriti u grmlju, zec je potražio spas u šumi. Šuma je bila dosta rijetka, pa se više nije mogao sakriti.

Uhvatismo ga. Bio je još dosta sitan, njegovo je malo srce poput čeličnog batića udaralo u mojim rukama. Imao je velike bistre oči, a dlaka mu je bila mekana i čista, mnogo ljepša od dlake pitomih zečića, koje smo imali u štali ispod jasala.

— Uzmi ga kući i metni pod našu zečicu, nukao me otac.

— A ne će li mi pobjeći?

— Ne će. Pripazit ćemo na njega, dok se ne pripitomi...

Zečica se nije ništa bunila, kad sam ga metnuo pod jasle, a on počeo trčkarati s njezinim mladima. Ali ga nikako nije pustila poda se, pa sam ga ipak morao metnuti u krletku, koja mi je ostala iza kosova, i žlicom hraniti. Kad mu je krletka postala pretijesna, pustio sam ga opet među zečiće, ali što dalje, bio je sve više divlji. Neprestano se sakrivao pod jaslama i nikako se nije dao uhvatiti.

Jedne večeri proizveo je čitavu uzbunu. Već smo se navečerali i spremali spavati, kad je naš Flok počeo strašno lajati. Bio je to već dosta star lovački pas — otac ga je još mlada doveo odnekud iz grada — ali je bio dobar čuvar i nije lajao za štogod. Otac je uzeo lampaš i otišao u štalu, da se nije možda koje blašče odvezalo. U štali je bilo sve u redu, ali je Flok i dalje lajao i navaljivao prema ogradi. Otac je otvorio vrata te izašao na ogradu.

U prvi mah nije opazio ništa neobično. Ali kad se približio štali, ugledao je ispod stražnjega zida svježu zemlju. Odmah mu je bilo jasno, šta se dogodilo. Zečići su ispod zida iskopali luknju i pobjegli. Dozvao je nas djecu, da ih pohvatamo.

Nismo ih trebali dugo tražiti. Pasli su se u nedalekoj djetelini i začas su bili svi u našim rukama. Svi, osim divljeg zečića. Njega smo dugo tražili, ali uzalud. Napokon je otac odvezao Floka i pustio ga u potjeru za zečićem. Pošao sam s ocem za njim. Bila je krasna mjesečina, pa se lijepo moglo vidjeti.

Pretražili smo susjedovu živicu, obišli naše kukuruze, ali nigdje zeca, a ni našeg Floka. Već smo se htjeli vratiti.

— Gdje je on već sada! — objašnjavao mi je otac. Ako ga Flok ipak nađe, imat će masnu večeru.

Bilo mi je žao zečića. Zar sam ga zato tako dugo hranio, da njime Flok omasti svoje brkove? Stao sam uporno dozivati Floka. Uto je nešto zacviljelo u šikari ispod naših kukuruza.

— Knez! Knez! Knez! — oponašao je otac u šali našeg zečića. Već ga Flok ima u šapama. Samo da ga ne pojede!

— Flok! Flok! Flok! — stadosmo dozivati još jače i upornije.

Za čas je Flok istrčao iz kukuruza. U raljama mu se koprcao jadni zečić. Dobar je naš Flok! Znao sam to. Ne će on ugušiti našega zečića.

Ipak nam ga nije dao dragovoljno. Jedva smo mu ga oteli.

Nije mi preostalo ništa drugo nego da zatvorim zečića u veliku škrinju, i da ga ondje hranim djetelinom. Zečić je brzo napredovao, ali ipak nisam bio s njime zadovoljan. Bio je još više divlji, a kad sam ga htio malo pogladiti, grizao bi me. Da ga bar donekle pripitomim, privezao bih ga katkada na uzicu i vodio na pašu.

Ali zečić se nije dao voditi. Ili se nije micao s mjesta, ili bi opet pojurio u živicu ili u kukuruze. Morao sam ga oprezno uzeti na ruke i nositi. Na paši se donekle primirio. Prijala mu je divlja djetelina puna rose i čisti večernji zrak.

Sestre su mi se zbog toga smijale, ali mene je to veselilo. Jednom me je na paši zatekao Martinov Štefek. Zec je već bio dosta miran, pa da se pohvalim pred Štefekom, kako sam ga pripitomio, ispustio bih na čas uzicu iz ruke.

— Ako si junak, skini mu uzicu s vrata pa ga tako pusti, dražio me Štefek.

Stadosmo se prepirati. Znao sam, da će mi zec pobjeći, ako ga pustim, a opet nisam htio, da me Štefek drži kukavicom. Napokon sam ipak popustio, kad mi je Štefek obećao, da će mi pomoći uhvatiti zeca, ako stane bježati.

Skinuo sam uzicu. Zec je pokušao pobjeći u kukuruze, ali sam ga ja zaustavio. Zatim je potrčao prema Štefeku, a on je skočio u zrak, tobože da će zaustaviti zeca, i stao se kreveljiti. Zec se uplašio i pobjegao, a da se nije Štefek ni s mjesta maknuo.

Bio sam ogorčen. Kako sam mogao od Štefeka šta drugo očekivati! A ja luda povjerovao sam mu i popustio.

Dugo nisam mogao pregorjeti svoga zeca. Obilazio sam kukuruze, livade i šikare, ne bih li ga gdje ugledao. Jednom mi je majka rekla, da ga je vidjela u našem livatku, kad je u nedalekim kukuruzima žela vriježu za svinje. Polazio sam svako veče, da vrebam na njega . . .

Tako sam jedne večeri sjedio na rubu naših kukuruza. Već je pala rosa, i počeo se spuštati sumrak. Iz šikare je oprezno izašao zec. Naćulio je uši, a zatim pošao nekoliko koraka naprijed. Svuda naokolo bila je potpuna tišina. Počeo je pasti. Svaki čas bi podigao glavu i strigao ušima. Nakon nekoliko trenutaka izašao je iz šikare još jedan zec. Pogledao sam malo bolje. Bio je to moj zec. Imao je lijevo uho pregrizeno još od onoga vremena, kad ga je Flok uhvatio.

Dugo sam ih tako gledao, kako pasu zajedno, dok se nisu nečega uplašili i pobjegli u šikaru.

Otada ih nisam više vidio.

Pripreme za gradnju

Odmah poslije žetve počeli smo voziti građu. Nije to bio tako dug i naporan posao kao voženje cigle, ali zato ipak dosta težak. Prije svega vozili smo daske i letve, koje su bile potrebne za prozore i vrata. Morale su se preko ljeta dobro osušiti, da se od njih dade nešto načiniti. Iza toga su došli na red rogovi i grede. S daskama je bilo lako. Često sam puta ja sam pomagao ocu strpavati i slagati. Ali rogovi, a još više teške grede! U gradu su nam doduše težaci pomagali tovariti, ali kod kuće nije bilo pomoći ni od kud. Susjed Martin bio je stvoren jedino za to, da sjedi pred kućom i pušeći lulu stvara nemoguće planove, kako će se obogatiti. Susjeda Olinta, Sepova oca, nikada nije bilo kod kuće. Uostalom, bio je već dosta star. A ostali? Trebali bismo obići čitavo selo, da nekoga nađemo. Zato smo radije strpavali sami: na jednom kraju otac, a na drugome majka i starije sestre. Dizali smo s pomoću poluga i kojekako.

Sada sam i ja više puta polazio u grad, da stojim pred volovima ili kravama i pazim na njih. Za sestre se kod kuće našao teži posao.

Jednom sam se tako sam s kolima vraćao kući. Otac se usput zadržao kod nekoga poznatog stolara, da ga za nešto pita.

— Samo ti polako tjeraj, govorio mi je na rastanku, ja ću te za čas stići. Krave su mirne, a i teško im je vući, pa ćeš lako njima upravljati . . . Jesi li čuo? — dodao je napokon. Ako te ne stignem, zaustavi i pričekaj me prije nego izađeš na drum.

— Dobro, tata, dobro, odgovorio sam mu sav sretan, što ću sam tjerati krave.

Otac je zaostao, a ja sam potjerao krave po prašnom poljskom putu. Katkada sam ih malo i ošinuo, da se požure, samo da što dulje upravljam njima.

Volio sam naše kravice. Zapravo, samo dešnjakinju Mucu. Ljevakinja Rumenka bila je dosta svojeglava, a htjela se i bosti. Na paši smo je morali uvijek ukoljenčiti, ali to nije mnogo pomagalo. Često bi navalila na mene ili na sestru, kad smo je vraćali, pa smo morali pred njom bježati. Ni mi joj nismo ostajali dužni. Kad bi nam što skrivila, izmlatili smo je, kako treba. Mucu smo naprotiv svi voljeli. Možda i zato, što smo je kupili mjesto krave, koja nam je uginula od bolesti. Sjećam se i danas, kako smo je kupili. Rano ujutro otpremila se majka čak u Križevac sa susjedom Lukom, jer je otac radio negdje daleko na crkvi. Čitav dan čekali smo mi djeca sami kod kuće. Pregovarali smo se i nagađali, kakva će biti naša nova kravica.

U sumrak došla je majka sama. Doputovala je vlakom, dok je susjed Luka zaostao tjerajući kupljenu kravu.

— Kakva je naša nova kravica? Je li lijepa? — pitali smo majku radoznalo.

— Pričekajte do sutra, pa ćete vidjeti.

Ali mi se nismo time zadovoljili.

— Je li crvena kao naša Rumenka? Ili možda šarena?

— Crvena je, samo nešto tamnija od Rumenke. Glava joj je gotovo crna.

— A kako se zove?

— Muca.

— Muca?...

Bili smo razočarani. Nitko od nas nije volio crne krave. Osim toga to smiješno ime! Imali smo već dva takva: Bimbo i Rendo. Kupili smo ih, pa se nije dalo ništa pomoći. Ljudi vele, da ne valja mijenjati ime maršetu. No na takav način imat ćemo punu štalu smiješnih imena. Smijat će nam se čitavo selo.

Ipak smo se s Mucom brzo sprijateljili. Nije bila izbirljiva na hrani, davala je dosta mlijeka, a osim toga bila je sasvim mirna, tako da bi je i Jagica mogla na paši čuvati.

Kad je bila ovako upregnuta u kolima, nisam se ni Rumenke bojao. Imao sam u rukama bič, a osim toga Rumenka nije bila tako jaka, da potegne i kola i Mucu na mene.

Prošao sam kroz prvo selo, a oca ni od kuda. Dok smo još bili u gradu, počeo je puhati vjetar. Bilo je doduše sparno, obadi su nesnosno navaljivali na krave, ali je nebo bilo vedro, pa se nismo ničega bojali. Sada se odjednom podigao jak vihor i uzvitlao toliku prašinu, da na mahove nisam ništa vidio pred sobom. Sunce se napola sakrilo, a nad naše selo, koje već nije bilo daleko, nadvio se tmast, crn oblak. Prestrašio sam se. Stao sam brže tjerati kravice, da što prije stignem do prvih kuća. Krave su me slabo slušale. Muca je neprestano zaostajala, a Rumenka srdito otpuhivala, kad sam je god malo jače ošinuo.

Bio sam već blizu susjednog sela, kad je odjednom presjekla nebo strašna munja, a gromovi se počeli valjati kao u badnju. Spustila se krupna kiša. Krave, koje su me dosada povlačile od živice do živice, pa sam ih s mukom zadržavao, da ne nalete u grabu i ne prevrnu kola, stale su najednom kao ukopane. Uzalud sam ih vukao naprijed i udarao bičem.

— Rumenka! Muca!

Kao da su naslutile nešto strašno, nisu se dale ni s mjesta maknuti.

I zbilja, počela je udarati tuča, ispočetka sitna, kasnije sve krupnija, a naposljetku kao orah debela. Krave su odmah nategnule vratove i podignule glave. Kao da im prija ovo tupo i muklo udaranje! Ali odjednom, ni sam ne znam kako, Rumenka je naglo skočila s tolikom snagom, da je slomila rudu i oborila Mucu. Prije nego sam se mogao snaći, srušile su me krave poda se i odjurile preko mene u obližnje kukuruze.

Silno sam se preplašio, ali mi nije bilo ništa. Krave me se nisu ni dotaknule, samo mi je ruda malo ogrebla desnu nogu. Zavukao sam se pod kola i stao plakati.

— Zaboga, sinko, gdje si? — prenuo me najednom prestrašen očev glas.

Kad se podigla oluja, otac je potrčao za mnom, ali me nije mogao stići, jer sam naglo tjerao. Vidio je, kako su me oborile krave. Mislio je, da me više nema na životu.

Podigao me ispod kola i čvrsto privukao k sebi.

— Jesi li se jako stukao, sinko?

— Nisam. Samo me ruda malo zahvatila.

Poravnao mi je vlasi i pokrio glavu vrećom, koju je izvukao negdje između dasaka. Šeširić mi je sav blatan ležao nasred ceste.

Naskoro je prestala padati tuča. Samo je još škrapala sitna kiša. Otac je doveo krave, svezao rudu lancem i potjerao kući.

Nikada još otac nije bio tako dobar i mekan prema meni kao danas. Bio sam sretan. Čuvao sam svoju sreću kao najveću tajnu,

i nisam je htio otkriti sestrama, kad sam se vratio kući. Uzalud su navaljivale na mene, da im pripovijedam, kako mi je bilo. Odgovarao sam im nehajno i neodređeno:

— Kad nešto takvo doživite, znat ćete i vi, kako je.

Ove godine rano smo povadili krumpir, pobrali kukuruze, uzorali i posijali. Poslije Svih svetih otac se zavukao u svoju komoricu i stao piliti, blanjati, izrezavati, dupsti. Do proljeća trebao je svršiti sav stolarski i tesarski posao, pa nije smio oklijevati. Najprije su došli na red prozori i vrata. Čitave sate znao sam prosjediti negdje u kutu komorice gledajući, kako otac fućkajući ili pjevuckajući riše, radi ili sastavlja već izrađene komade. Često je i mene pozivao, da mu nešto pridržim ili pomognem raspiliti. Redovito nije bio sa mnom zadovoljan. Ili sam pustio drvo, kad je trebalo najbolje prihvatiti, ili sam loše držao pilu.

— Nisi mi ni od kakve pomoći, samo smetaš, govorio bi mi ljutito, kad sam loše pileći pokvario koji komad drveta. Poberi ove odreske sa zemlje, pa se nosi u kuću.

Zasramljen i žalostan pokupio sam najljepše odreske i otišao u kuću. Razložio sam ih ispod štednjaka i stao se igrati. To je gotovo preko čitave zime bilo moje mjesto za igru. Drugdje se nisam smio igrati, da ne smetam majci i starijim sestrama kod posla. Obično sam se igrao drvima ili kocanima. No sada sam imao na raspolaganje odrezaka, daščica i panjića više nego sam trebao. Gradio sam dvorišta, kuće, štale, uopće sve, što mi je palo na pamet. Gradio i odmah rušio.

Izvan kuće vrlo sam se malo zadržavao, naročito, kad je bilo loše vrijeme. Tada bi nas roditelji nerado puštali napolje, jer smo se redovito vraćali u kuću ozebli i mokri, pa smo zablaćenim cipelama onečistili čitavu sobu. Jedino, kad je bio dobar sanjak, mogli smo se malo prosanjkati sa Sepom i Lucijom.

Približavalo se Nikolinje. Svake godine stavljali smo za Nikolinje očišćene cipele u prozor. Ujutro bismo našli u njima bebu, konja, licitarskih kolača ili bombona. Tako je bilo i lani. Ali starije sestre nisu više vjerovale, da nam je sve te darove donio sv. Nikola. Tužio sam ih majci.

— Mama, Dorica kaže, da si sve to ti sama kupila na sajmu.

— Krivo joj je, što ona nije ništa dobila.

— Kako bi to donio sv. Nikola, kad smo još juče vidjele sve te stvari u ormaru! — branila se Dorica.

— Tko je od vas prekapao po ormaru? — pitala je majka strogo.

Sestre su se redom stale izmotavati. Da me umiri, majka mi je rekla, da je sve to još u četvrtak dobila u gradu od sv. Nikole. Bio je na sajmu pa je dijelio darove za dobru djecu.

— Je li imao kola ili šatru? — pitao sam majku.

— Da, imao je kola sa šatrom, odgovorila je majka, samo da me se riješi.

Majčin odgovor nije me zadovoljio, ali se nisam usudio više pitati. Stao sam maštati i domišljavati se. Kakva bi to mogla biti kola sa šatrom? Ja sam dosada poznavao samo kola cigana koritara, koja su na sebi imala i šatru. Nisam mogao vjerovati, da bi sv. Nikola putovao u takvim kolima, ali nisam znao sebi predstaviti drukčije »kola sa šatrom«. Još mi je čudnije bilo, kad su sestre stale šaputati, da će ove godine doći k nama sam sv. Nikola.

Evo, što je bilo na stvari. Susjed Olinto, Sepov otac, bio je rodom Talijan. Svakoga četvrtka i nedjelje odlazio bi u grad, da ondje na sajmištu brusi škare, noževe i britve. Veći dio svoje zarade obično je zapio ili bi nakupovao različnih darova za ženu, a igračaka za djecu. Sve, što sam uzalud želio, imao je Sepo. Svaki čas iznenadio bi me kakvom novom igračkom. Ali to nije nimalo kvarilo naše prijateljstvo. Sepo nije bio sebičan, pa smo se s njegovim igračkama zabavljali kao da su i moje.

Kod susjeda Olinta često su se zaustavljali brusari, mi smo ih zvali »šlajfari«, koji su radi posla putovali okolo po selima. Tako je ovoga ljeta došao k njemu neki mlad brusar, koji mu je bio u rodu, pa je i ostao kod njega. Bio je malen, a uza to živ i okretan. Pravi veseljak. Čitave bi dane pjevao, fućkao i sa svakim zbijao šale. Svi smo ga voljeli. Zvali smo ga Talijanček.

Cijelu jesen Talijanček je nešto spremao: brao lješnjake, sušio šljive, kupio jabuke i orahe. Svi smo se u čudu pitali, šta će mu sve to, ali se nikako nismo mogli dosjetiti.

Uoči Nikolinja pronio se selom glas, da će naveče prolaziti selom sv. Nikola i dijeliti darove. Uza nj će biti i vrag, koji će šibati nevaljanu djecu. Sestre su nešto načule, da će to biti Talijanček, ali sigurno nisu ništa znale.

Približilo se veče. Spustio se mrak. Sestre su radoznalo izvirivale iz kuće. Uistinu, selom je obilazio sv. Nikola s vragom. Upravo je prošao pokraj naše kuće. I ja sam čuo vraga, kako zvekeće lancima. Nas kao da je ostavio na zadnje. Sestre su se uzne-

mirile. Da, vele, da je Talijanček. Ali taj veliki sv. Nikola nikako ne može biti on. Možda se Talijanček preobukao u vraga. A što onda, ako je poslao nekoga drugoga mjesto sebe? Bez sumnje će uhvatiti nekoga od nas i odvući napolje u mrak. A toga smo se svi bojali.

Videći, da se sestre boje, i ja sam se uplašio. Da prikriju svoj strah, stale su mi se prijetiti. Optužit će me sv. Nikoli, da sam najgori. Vrag će me strpati u vreću i odvući.

— Vas će prije, branio sam se, ali sam se ipak bojao.

Sv. Nikola još uvijek nije dolazio, a ja, kako sam ležao na krevetiću, pritajio sam se, kao da spavam.

— Šta se pretvaraš? — korile su me sestre nastojeći, da me svuku s krevetića.

Ali ja sam se branio rukama i nogama. Pod prozorom zazveketaše uto lanci. Sestre me ostaviše na miru i skupiše se oko majke.

— A sad, djeco, primirite se! — govorila nam je majka. Neka se pomoli svatko, što zna, pa će vas sv. Nikola nadariti.

I zbilja, kad je sv. Nikola ušao unutra, sipali su se očenaši kao iz vreće. Jagica se nije ništa bojala. Prekrižila se i primila dar. Samo sam ja ležao na krevetiću pretvarajući se, da spavam. Nisam se usudio oka otvoriti ni prstom maknuti.

— A šta ćemo s onim tamo? — upitao je sv. Nikola krupnim nepoznatim glasom.

— Pustite ga, spava, odgovorila je majka.

Bio sam zasramljen. Najradije bih ustao s krevetića i pomolio se kao i sestre. Bilo je prekasno. Sv. Nikola već je izašao u kuhinju. Zagledao sam samo vraga, koji se još jednom okrenuo kod vratiju prijeteći se sestrama, da će im oduzeti darove.

Malen, s načađenim licem, živim očima i zdravim bijelim zubima — nije to nitko drugi mogao biti nego Talijanček.

Gradimo novu kuću

Rano u proljeće došla su gospoda s kotara, da odrede, gdje ćemo graditi novu kuću. Odlučili smo, da je sagradimo na mjestu stare, ali mnogo veću i prostraniju. Dok je stara kuća bila daleko od druma, nova će biti sasvim uz drum, već stoga razloga, što bismo inače morali rušiti stari orah, koji je rastao odmah iza kuće, a urodio bi svake godine lijepim plodovima. I baš tu je došlo do poteškoće. Gospoda su odmjerila od druma veći razmak, nego što je otac očekivao, tako da bi trebalo ili urušiti orah ili načiniti kraću kuću. Na prvo rješenje nije htjela pristati majka, jer je taj orah bio naša najbolja voćka. Drugo se nije sviđalo ocu, jer je imao već svu građu priređenu. Gospoda se opet nisu dala namoliti.

— Ne možemo, govorila su. Zakon je zakon.

Ipak je otac našao posve jednostavno rješenje. Jedva su gospoda malo poodmakla, izvadio je kolčiće, kojima je bila označena udaljenost kuće od druma, i zabio ih pola metra bliže drumu.

— Još će meni netko na mome zapovijedati, govorio je ljutito.

Odmah smo počeli kopati temelje oko stare kuće i podizati zidove. Evo, kako smo razdijelili posao: majka je miješala blato, koje nam je služilo mjesto žbuke, Dorica i Magica nosile su to blato na gradnju, Jelkica i ja nosili smo cigle, po dvije, po tri, koliko smo mogli. Otac je zidao.

Nije bilo dana, kad nas ne bi posjetili Sepo i Lucija. S najvećim veseljem pomagali su nam kod posla, a i mi smo se osjećali sretni, što možemo biti od koristi svojim roditeljima. Kad bismo koji puta razljutili majku, a ona bi nam predbacila, da nismo ni za što, odgovorili bismo joj:

— Da nema nas, tko bi nosio blato? Tko bi dodavao ciglu?

Kad smo nanosili blata i cigle, igrali bismo se veselo i bezbrižno na dvorištu ili u voćnjaku. Dvorište puno cigle, crijepa,

zemlje, građe, dasaka i različitih odrezaka bilo je kao stvoreno za igru. Često smo se tako zaigrali, da smo sasvim zaboravili na posao.

— Morta! Cigle! — prekinuo bi našu igru strogi očev glas.

Pokunjili smo se i bez ijedne riječi prihvatili posla. Za čas je sve bilo doneseno i pripravljeno, pa smo se opet mogli igrati.

Lagano, ali sigurno dizali su se oko naše stare kuće novi zidovi poput bedema. Ljudi su se zaustavljali na drumu i klimali glavom čudeći se, šta to Miško Capekov radi. Sigurno nije kod zdrave pameti. Ta tko je vidio graditi novu kuću prije nego se stara uruši!

Otac se na njihove prigovore nije mnogo osvrtao. Zafućkao bi ili zapjevao kakvu veselu pjesmicu i radio dalje svoj posao. Kao da ga još i danas gledam: lagano i odmjereno stavljao bi ciglu do cigle, poravnao ih čekićem i mjerio olovnicom, da li je zid uspravan. Nikada mu njegov posao nije bio težak ili dosadan, već mu se naprotiv veselio: bio je sretan i zadovoljan, što može raditi. Kad bi mu dodijali prigovori prolaznika ili glupa njihova pitanja, odgovorio bi im štogod za sebe i juknuo obješenjački.

— Ti bedak stari, korila ga majka. Mislit će ljudi, da si poludio.

— Valjda ću se pregovarati s njima, odgovorio bi otac. Ili ću njima za volju srušiti staru kuću, da mi se djeca smrzavaju negdje na štaglju.

Još prije Uskrsa bili su gotovi glavni zidarski poslovi. Zidovi su bili tako visoki, da se od stare kuće jedva vidio gornji dio krova. Trebalo je urušiti staru kuću, da se mogu položiti grede i podignuti krov. Pričekali smo, dok prođe Uskrs. Zatim smo se preselili u očevu komoricu pokraj štale i stali rušiti staru kuću. Razrušili smo sve osim srednjega zida i štednjaka, na kome je majka još uvijek kuhala objed. U komorici nam je bilo tijesno, jedva smo nekako smjestili u njoj krevet, ormar i stol, ali to nam nije ništa smetalo. Glavno je, da smo se imali gdje najesti i naspavati.

Kad je i to bilo gotovo, pozvali smo nekoliko težaka, i u jedan dan bio je krov podignut i crijepom pokriven. Sada već gradnja nije tako brzo napredovala. Trebalo je posaditi krumpir, a iza toga kukuruz. Ipak nije bilo dana, kad se nije nešto na kući učinilo. A posla je još bilo dosta. Trebalo je podići zabate, podzidati podrožnjake, pribiti tavan, poravnati zemlju u kući, omazati zidove bar iznutra, namjestiti i okovati prozore i vrata i još mnogo toga.

Meni je bilo najteže, što sam odsada morao svaki dan s kravama na pašu. Jelkica je išla u školu, a Dorica i Magica bile su zabavljene teškim poslovima kod kuće ili u polju. Nije preostalo drugo nego da ja čuvam obadvije krave. Nismo imali pašnjaka, pa sam ih morao držati na užetu na poljskom putu ili na brežuljku pokraj šikare. Nijedan posao nije bio dosadniji. Sam, bez ikakva društva, morao sam neprestano paziti na krave i natezati se s njima, da mi ne pobjegnu u kvar. Muca mi se bar donekle pokoravala, ali me zato Rumenka neprestano vukla u kukuruze, u djetelinu ili u pšenicu. Ako sam je udario šibom po gubici, puhala je ljutito i prijetila mi se rogovima. Često sam se tužio pred mamom i plakao.

— Ja ne mogu sam čuvati obadvije krave, bunio sam se. Rumenka me hoće bosti i neprestano navaljuje u žito.

— Ništa se ti nje ne boj, mirila me majka. Samo čvrsto omotaj uže oko ruke, da ne pobjegne u kvar.

Omotao sam uže oko ruke, ali je to slabo koristilo. Rumenka je bila još više divlja i goropadna nego prije. Jednoga dana pripeklo je sunce već od rana jutra. Muhe su nesnosno navaljivale i ubadale mene i krave. Toliko sam se naljutio i namučio s kravama, da sam već izgubio volju za sve. Neprestano sam gledao, kada će se ispod trešnje pojaviti mama ili koja od sestara, da me pozovu kući. Ali nitko nije dolazio.

Upravo sam se nalazio pokraj raži, koja je visoko narasla i lijepo isklasala. Rumenka je počela navaljivati u nju, a ja sam je zaustavljao i udarao šibom po gubici. Nije se dala primiriti, već je navalila na mene rogovima. Uplašio sam se i počeo vikati. Rumenka je iskoristila moju zabunu i pobjegla u raž. Kako mi je uže bilo omotano oko ruke, vukla me je nekoliko metara za sobom po zemlji, dok je nisam pustio. Plakao sam i dozivao u pomoć. Rumenka se zaustavila usred žita i stala mučati. Muca je iskoristila tu priliku i opasla nekoliko mladih kukuruza uz put. Nisam se usudio k Rumenki, pa sam pošao, da bar Mucu odvratim od daljne štete.

Majka je kod kuće čula moj plač i dozivanje, pa mi je došla u pomoć. Uhvatila je Rumenku i povela je kući.

Nekoliko dana išla je mjesto mene Magica na pašu. Otac je upravo na tavanu podzidavao podrožnjake, a ja sam mu nosio ciglu. Nije bilo većega veselja za mene. Dozvao sam susjedova Sepu,

da mi pomogne. Natjecali smo se, tko će više nositi i brže stići na tavan. Preko široke daske, na kojoj su bile pribite letvice, da se ne oskliznemo, morali smo se popeti na skele, a odavle na tavan, koji je bio tek za nuždu prekrit kojekakvim daskama i otpacima. Ali nas to nije ništa smetalo.

— Ne nosite toliko cigle najedampuť, opominjala nas je majka. Pretegnut ćete se.

Nismo je poslušali. Jurili smo niz skele u dvorište kao bez glave.

... Ne znam, kako se to dogodilo. Valjda je negdje na sredini bila trula daska, ili na tom mjestu tavan uopće nije bio pokriven. Pao sam, kako sam dug i širok, i to baš na krupne komade staroga maza i porazbacane cigle nedaleko od štednjaka stare kuće.

Nisam čuo viku ni vidio zaprepaštenje, što ga je izazvala moja nesreća. Onesvijestio sam se...

Kad sam došao k sebi, osjećao sam na licu kapljice hladne vode i vidio zbunjena lica roditelja i sestara. Bilo mi je neobično, gotovo neugodno, što su se svi skupili oko mene. Pokušao sam ustati.

— Hvala Bogu, nije mu ništa, rekao je otac zadovoljno.

Uhvatio me za ruke i izveo napolje.

— Jesi li se stukao, sinko? — upitala me majka mazeći me i tetošeći.

— Nisam jako...

— Pokaži, gdje te boli? Je li tu?

— Ne, to me ne boli... samo malo u križima.

— Hodi u komoricu; ja ću ti raspremiti postelju, da legneš.

— Ne idem u komoricu, ostat ću tu na dvorištu.

Pokušao sam ići sam, ali me još uvijek hvatala vrtoglavica. Zavukao sam se pod krušku i tamo sio na ciglu.

Za pola sata već sam opet sa Sepom nosio ciglu na tavan. Nisam se dobro osjećao, ali tko bi se na to obazirao!

Sestre je zadesila druga nesreća, bolest. Prva je oboljela Jelkica. Dva dana išla je onako bolesna u školu, ali treći dan morala je leći u krevet. Glava joj je gorjela kao vatra, kašljala je i povraćala. Nakon nekoliko dana pojavile su joj se po čitavom tijelu nekakve crvene mrlje. Nismo više sumnjali: bile su ospice. Donijela ih je odnekud iz škole. Iza nje oboljele su Magica i Jagica. Jadne moje sestrice! Ležale su kao snoplje na krevetiću nasred

komorice, koja nam je i onako bila pretijesna. Bacale su se od boli i vrućine, plakale i dozivale majku u pomoć.

Majka ih je ispočetka pažljivo njegovala, ali je pod kraj već izgubila strpljivost. Kako i ne bi! Kuća je stajala nedograđena. Otac i Jagica tek su okopavali kukuruze, a već je trebalo livade kositi. Majka je morala dvoriti bolesne sestre, kuhati, hraniti marvu i svinje. Ja joj nisam bio ni od kakve koristi. Jedino što sam napasao krave, očistio štalu ili nasjekao granja.

Jedva se majka prihvatila kakva posla, već su je sestre plačem dozivale u komoricu. Najteže je bilo s Jagicom. Za svaku malenkost briznula bi u plač i nikako se nije dala umiriti.

— Samo nam je to trebalo, govorila je majka nezadovoljno ocu. Ako tako potraje, poludjet ću.

— Šuti, ženo, umirivao je otac. Bog će dati, pa će sve dobro biti.

Nakon dva tjedna počele su se sestre pridizati. Ja sam još uvijek bezbrižan i veseo trčkarao okolo. Umalo, da i mene nije bolest zahvatila. Jednoga dana spopala me silna vrućina. Pocrvenio sam kao rak. Naveče mi je majka skuhala lipovog čaja, metnula me u krevet i dobro potrpala blazinom.

Ujutro sam već bio zdrav kao riba.

Početak novoga života

Žetva se već svršila. Žito je bilo pokošeno, povezano i svezeno kući. Bio ga je pun štagalj, tako da je na uvozu jedva ostalo malo mjesta za kola. Zelenu hranu za marvu, koju smo obično kosili podveče, morali smo preko noći ostaviti na dvorištu.

Nastalo je doba vršidbe. Mi smo imali svoju mašinu, pa smo vršili sami na volovima ili na kravama. Svaki dan izvršili bismo nekoliko vozova, a poslije podne izvjetrili. Dok smo imali stare volove, bilo nam je lako. Vršili smo čak i nekim našim susjedima. Ali prošle jeseni prodali smo Bimbu i Rendu, da možemo isplatiti građu. Tako smo ovoga ljeta morali vršiti na juncima, koji su se jedva naučili voziti.

Otac je dvorio mašinu. Jelkica je razvezivala snopove, a Magica metala na stol. Majka i susjeda Kata natresale su i odbacivale slamu od mašine. Susjed Luka nosio je slamu u štagalj. Dorica je primala slamu i slagala, a Jagica je gazila. Meni nije preostajalo drugo nego da tjeram junce.

Nikada se nisam toliko naplakao kao toga ljeta. Nenavikli hodati uokrug junci se obično nisu htjeli ni s mjesta maknuti. Kad sam ih stao udarati i tući, poletjeli bi naglo, tako da su zbacili remen s pastorka. Trebalo je početi iznova: napeti remen, zavrtjeti kotač od pastorka i lagano potjerati. Ali kad sam se najmanje nadao, proletjela bi drumom kakva kola, ili bi se junci čega drugoga uplašili. Šargo bi poskočio, a Pergo uzmaknuo ili kao lud poletio naprijed. Tako je to trajalo čitavo jutro, dok nismo upregnuli krave, da ih zamijene.

Otac je bio ljut, što posao tako sporo napreduje. Nemilosrdno je udarao junce, a mene psovao i izvrgavao ruglu.

— Zajašiti kakvu šibu i letjeti s njom kroz čitavo selo znaš, a tjerati junce ne znaš.

Nisam ni pokušavao braniti se. Gazio sam po razrovanoj zemlji, pokritoj svježom balegom, jecao i brisao rukavom suze, koje su mi curile niz obraze.

I to je prošlo. Žetva je bila dobra, pa smo dobili dosta i žita i slame. Neprilika je bila samo u tome, što tavan nad kućom, koga smo omazali blatom, nije još bio dosta suh, pa smo žito na neko vrijeme morali ostaviti nad komorom u štaglju. Stadosmo se pomalo seliti u novu kuću.

Već prije žetve kuhali smo i jeli u novoj kuhinji. Spavali smo u komorici, jer soba još nije bila uređena. Poslije obavljene vršidbe stali smo uređivati sobu. Majka je ovapnila zidove i tavan, a otac namjestio prozore i obojao ih. Nama djeci bilo je najveće veselje, kad smo počeli namještati sobu. Roditelji su u gradu kupili dvije nove postelje i novi ormar. Imali smo sada u sobi tri postelje, dva ormara i stol sa četiri stolca, a u kuhinji postelju, ladicu, stol s klupom i ormarić za suđe. Toliko namještaja nije valjda imala ni jedna kuća u selu. Ocu kao da to nije bilo s voljom.

— Šta će ti toliko postelje? — prigovarao je majci. Djeca su još mala.

— A kad odrastu? Valjda se ne će povlačiti po štali i kojekuda!

Mi djeca stadosmo pregovarati, tko će s kime spavati. Nismo se mogli složiti.

— Rekao si, da ne ćeš s curicama spavati, dražile su me sestre.

— I ne ću, odgovorio sam prkosno.

— Valjda ne ćeš spavati sam ti, koji si najmlađi, bunila se Dorica.

Roditelji su učinili kraj našoj prepirci. Odredili su, da ću ja spavati u kuhinji s tatom, a u sobi Jagica s mamom. Magica i Jelkica zajedno, a Dorica, kao najstarija, sama.

Sestre su bile zadovoljne. Naročito se veselila Dorica. Osjećala se nekako počašćena time, što će sama spavati.

— Šta bi ti šmrkljivac sam spavao? — rugala mi se. Sigurno bi se svake noći skoprcao za krevet. Tko bi te digao i pokrivao po zimi?

Rasplakao sam se. Osjećao sam se nekako povrijeđenim, što ne ću spavati u sobi.

— Umiri se, tješila me majka. Kad dobiješ bracu, spavat ćeš ti s njime.

Nisam je razumio.

Da, kad bih imao bracu, sve bi bilo drukčije. Igrali bismo se zajedno, rvali, tukli.

Nisam o tome dugo razmišljao. Privikao sam se, da spavam u kuhinji s tatom, a tako je bilo i bolje. Kad su nastale duge jesenske kiše, sestre su se počele tužiti, da je u sobi hladno i vlažno. U kuhinji je naprotiv bilo ugodno i toplo, jer se stalno ložilo.

Kad je prošlo prvo radosno uzbuđenje, počeo sam sve više osjećati, kako mi je nova kuća nekako strana, tuđa. Neomazana i neovapnjena izvana, s velikim prozorima i vratima, nije ni izdaleka bila onako prijatna i mila kao naša stara kuća. Svojom duljinom od sedamnaest metara sasvim je odijelila dvorište od voćnjaka, pa oko nje više nije bilo kojekakvih zakutaka, zgodnih za igru. I u samoj kući, premda je bila prostrana i udobna, bio je sasvim drugi raspored, sve je bilo novo i ukočeno.

Nije imalo smisla prigovarati i buniti se. Za sve nas, a naročito za mene, počeo je sasvim drugi način života.

Još jače sam to osjetio, kad sam u jesen pošao u školu.

Premda su me svi plašili školom, nije mi ona ispočetka zadavala nikakvih briga. Brzo sam se privikao na mir i red. Učitelj bi nam na ploči narisao nekakve crte, a mi smo to isto pisali na svojim pločicama. Moja je pločica bila za čas puna, pa sam ostalo vrijeme prosjedio besposlen slušajući, što stariji đaci čitaju i kako odgovaraju.

Kad je nastao odmor ili se svršila prijepodnevna obuka, nije bilo igri ni kraja ni konca. Igrali smo se gusaka ili pčela, skakali i natjerivali se po dvorištu. No naskoro sam opazio, da te igre nisu više onako čedne i nedužne kao naše kod kuće. Često bi puta

koji od nas svome takmacu podmetnuo nogu, a ovaj bi štogod prosto opsovao. Katkada smo se znali posvaditi i potući.

Najčešći povod naših svađa bila je velika slika sv. Save, koja je visjela u školi iznad učiteljeva stola. Nalazila se u sredini, s lijeve strane nešto manja slika kraljeva, a s desne sasvim maleno raspelo.

O toj slici sv. Save čuo sam još kod kuće mnogo pripovijedati. Ljudi su se bunili, što nije u sredini raspelo, kao i u drugim školama. Ali učitelj i školski odbor nisu htjeli ni čuti o tome. Škola je doduše bila općinska, katoličke školske djece bilo je više nego pravoslavne, ali se nalazila u njihovu selu, oni su imali većinu u školskom odboru i svoga učitelja, pa su mislili, da mogu raditi, što hoće.

I mi djeca znali smo se prepirati o tome. Nismo se usudili vrijeđati sv. Savu, premda bi nas Čifutov Dušan znao bezobrazno izazivati.

Baš taj Dušan spadao je među najprostiju djecu u čitavoj školi. Govorio bi nam pjesme o Kraljeviću Marku, pune prostih i ružnih riječi, psovao i izazivao nas. Kad bi tko od nas na njega navalio, postavio bi se kao pijevac i držeći lijevu ruku na svitnjaku, u kome je imao šklocu, a desnom se udarajući u prsa govorio:

Ja sam Srbin, vatra živa.
Teško onom, tko me dira.

Uza sve to, a možda i baš radi toga, učitelj ga je više volio nego mene ili Jelkicu, koji smo i po vladanju i po učenju bili mnogo bolji đaci od njega. Katkada bi ga i ukorio, ali bi brzo na to zaboravio. »Dušane, ovo, Dušane, ono«, šalio bi se s njime, dok sam ja bio za njega samo Franjo Capek i ništa drugo. Osjećao sam se povrijeđenim, gotovo sam zamrzio školu.

Jednoga dana, kad sam se vraćao iz škole, zaostao sam nešto iza ostalih đaka. Uhvatio sam svoju platnenu torbu, da mi ne udara po bedru, i pojurio za njima. Prema meni sredinom ceste gegao se Dušanov otac. Htio sam se ukloniti s puta, ali je on bio brži od mene. Uhvatio me za ruku i nije me pustio, premda sam se otimao. Iz njega je zaudaralo kao iz bačve.

— A čiji si ti, mali? — pitao me razdragano.

Šutio sam kao zaliven. Njega to ništa nije smetalo. Raskoračio se, da ne padne, i još jače izbuljio oči na mene.

— Kako da te nisam odmah prepozno! Pa ti si Miška Capekovog sin.

— Jesam, promucao sam u nadi, da će me tako pustiti.

Ali njemu to nije bilo ni na kraj pameti.

— Ćaću ti zagorskoga, psovao me od milja. A tko ti je te hlačice sašio? Uske su ti ko sviralke... Zašto ne bi nosio gaće ko svi pošteni ljudi?

Nisam više mogao izdržati. Ne samo da psuje mene, nego sramoti i moju majku, koja mi je sašila hlače, kako je najbolje znala. Počeo sam mu se otimati svom snagom, a kad to nije pomoglo, ogrebao sam mu ruku. To ga je smelo, pustio me iz ruke, a ja sam plačući i naričući pojurio kući, što su me noge nosile.

Majka, koja je čula moj plač, istrčala je preda me bojeći se, da mi se nije šta dogodilo.

— Šta ti je? Šta plačeš?

— Ništa, odgovorio sam brišući rukavom suze.

Najradije bih sve prešutio. Bilo me sram, a i strah, da će me roditelji radi moga postupka prema Dušanovu ocu pošteno istući. No majka me nije pustila, dok joj nisam sve priznao. Ponovno sam briznuo u plač.

— Ne idem više u školu, bunio sam se.

— Šta ne ideš! — korila me majka. Pijanome čovjeku i marše se ukloni. Tako radi i ti, pa te ne će nitko zaustavljati na drumu.

— Ali ja ne ću, da mi psuje ćaću zagorskoga. Ja sam Hrvat!

— Kad znaš, da si Hrvat, drži se svoga, a s njim se ne prepiri, poučila me majka. Svi smo mi za njih Zagorci, Podravci, Kranjci, jednom riječju, dotepenci. Samo su oni domaći, gazde i pravoužitnici... Neka, neka! Vidjet ćemo, kako će dugo to njihovo gazdovanje trajati. Bokci su i odrpanci još veći nego mi. Neka oni samo srbuju, a mi ćemo raditi i obrađivati svoj grunt. Vidjet ćemo, tko će dulje izdržati...

Majčine riječi umirile su me, ali ne posvema. Školu više nisam volio. Uvijek su me trebali tjerati, da učim. Sa suzama u očima sricao sam naveče kod stola riječi u čitanci ili pisao račune. Ni sam ne znam, kako sam u školi mogao prolaziti.

Zato je to veće bilo moje veselje svakoga četvrtka i nedjelje, kad sam ostajao kod kuće, pa sam se mogao do mile volje naigrati. Ali to više nije bilo ono neobuzdano veselje i ona nepomućena radost kao prije. Uvijek me je kao nož za vratom tištala pomisao na školu i na nenapisane zadaće.

Bila je kasna jesen, kad smo se jednog četvrtka po starom običaju otpremili u šumu po granje. Sakupila nas se polovica sela. Ni susjedov Štefek nije izostao. Otišli smo daleko izvan sela. Ka-

ko je bilo lijepo i toplo vrijeme, mogli smo se do mile volje naigrati i naverati. Sigurno bismo u šumi ostali do mraka, da nas nisu starije djevojčice potjerale kući.

— Hajde, požurite se, govorila nam je susjedova Ankica, da stignemo kući na objed. Poslije podne ići ćemo još jedamput.

Poslušali smo je. Uprtili smo svoja bremešca na glave i pošli jedan za drugim kući.

Upravo smo izlazili na glavnu prosjeku, kad je Dorica, koja je bila odmah iza mene, strašno vrisnula. Dok sam se ja ogledao, bacila je već breme i pobjegla natrag.

— Šta je? Šta vičeš? — pitali smo je svi u čudu.

— Zmija! Velika zmija na stazi, počela je objašnjavati djevojčicama, koje su bile iza nje.

Svi smo odmah skinuli svoja bremena. Štefek je iz jednoga izvukao dugačak i čvrst kolac. Zmija je još uvijek ležala na stazi, savita u klupko, sunčajući se. Ja sam prešao preko nje, a da je se nisam ni dotakao.

Prvi je udarac bio žestok, ali je zmiju samo razdražio. Razvila se teška borba između nje i Štefeka. Svi smo je iz daljine sa strahom gledali. Zmija je, uzmičući prema grmu navaljivala na Štefeka, a on je nemilosrdno udarao nastojeći, da joj razbije glavu.

Napokon mu je to i uspjelo. Izvukao je mrtvu zmiju na prosjeku. Svi smo je u čudu gledali. Bila je dugačka otprilike metar i pol. Nije bila otrovnica, ali mi to nismo znali, pa smo je se ipak i mrtve bojali.

— Da si samo malo bliže zakoračio, ne bi te više bilo živa među nama, plašile su me sestre.

Stajao sam podaleko od zmije gledajući njezinu razmrcvarenu glavu. U prvi čas nisam se jako uplašio, ali me je sada sve više spopadao strah.

Podigao sam svoje breme i uputio se kući, da je ne gledam. Za mnom su pošli i ostali drvari.

Borba sa zmijom dosta nas je zadržala, pa smo se morali još više žurjeti kući. Kod kuće je začudo bilo sve tiho. Nigdje ni žive duše. Pobacali smo bremena na drvljanik, i dok su ih sestre razvezivale, ja sam pošao u kuću. Htio sam već uhvatiti za kvaku, kad se na vratima pojavio otac sa susjedom Katom. Bili su iznenađeni i smeteni, kad su me opazili pred vratima.

— Šta tu radiš?... Je li već dugo, što si se vratio? — počeo se raspitivati otac.

— Došli smo malo prije, odgovorio sam mu ne shvaćajući, zašto me tako čudno pita.

— A gdje su ti sestre?

— Evo ih, svi smo tu.

Sestre su se upravo skupile oko nas.

— Što ih toliko ispitujete? — umiješala se susjeda u razgovor. Pustite ih unutra, neka vide svog malog bracu!

— Bracu?...

Sestre su bez pitanja uletjele u sobu. Pošao sam za njima. Majka je bila u postelji, a pokraj nje u zipci, koja je sve nas redom odnjihala, ležao je mali braco. Zapravo, u prvi čas nisam ništa vidio, jer su se sestre natiskale oko zipke. Tek kasnije sam mogao razabrati jastučić i u njemu malenu, sitnu glavicu.

Dakle sam dobio bracu, koga sam toliko želio!

Nisam sve to sebi tako predstavljao.

Sestre su se počele gurati, htjele su da bracu uzmu na ruke, što nikako nisu smjele. Stoga nas je otac potjerao na dvorište.

— Vidjeli ste, a sad hajde svaki za svojim poslom.

Skupismo se svi na drvljaniku. Sestre su se stale dogovarati, kako će maloga bracu ljuljati, previjati, hraniti. Na mene se uopće nisu osvrtale, kao da me i nema.

Ništa zato, što me one toliko podcjenjuju. Kad braco odraste, ja ću se s njime igrati i naganjati.

Razumije se, spavat ćemo zajedno u našem krevetiću.

O piscu ove knjige

Ova će knjižica pred mnoge od naših čitalaca iznijeti po prvi puta ime pripovjedača, koji je dosad ostao nepoznat širim čitalačkim krugovima. Čovjeku, koji nema volje ni dara za to da se gura naprijed, nije lako stvoriti sebi književno ime. To je baš slučaj g. Josipa Vrane, koji je dosad napisao i zasnovao više pripovjedačkih radova, ali nije s njima mogao prodrijeti u naše izdavačke krugove. Predmet svojih izrađenih ili zasnovanih pripovijetki birao je g. Vrana prema svome unutarnjem ili vanjskom doživljavanju, prema krupnim pitanjima, koja je neminovno preda nj donosio život, a ta se pitanja često kod nas i kod čitalaca, pa po tom i kod izdavača, smatraju »osjetljivim«, »preteškim« ili »presmionim«, pa su tako osuđena da ostanu u piščevu peru ili, u najboljem slučaju, neizdana u njegovoj ladici. Tako se dešavalo i drugom jednom našem pripovjedaču, koji je duhovno srodan s piscem ove pripovijetke, g. Antunu Matasoviću, koji bi bio možda jedan od naših najplodnijih pripovjedača, da se tako često nije preda nj ispriječila sablast sumnjičavog omalovažavanja, »mogućih« sablazni kod »dobronamjernih« čitalaca, i sličnih pojava, koje mogu zauzdati snagu i najsrčanijem pregaocu. Jer kod stvaranja književnog djela nije dosta da se pisac odluči na to da ga napiše, nego ga mora napisati s pouzdanjem i s veseljem, gledajući u duhu brojne čitaoce, koje će njegovo djelo obradovati, kojima će dati pobude i snage za život, i koji će, našavši u doživljajima djela sami sebe, duboko odahnuti, jer će ujedno naći put u život, koji su dugo i s mukom tražili. Jer stvaralačko djelo pisca nije plod neke samovolje ili slobodno razigrane mašte, nego piščeva ispovijest, život gledan kroz svoju vlastitu dušu, kroz njezine radosti i žalosti, kroz njezina nadanja i razočaranja.

Slučaj je, a ipak i nije slučaj, da su se oba pisca, koje smo spomenuli, ipak sastala u kratku vremenskom razmaku. Iste godine, kada konačno izlazi (u izdanju Društva sv. Jeronima) Matasovićev seljački roman »Bartol i Bara«, koji je u stvari prvi iz suvislog niza romana, koji obrađuju život jedne skupine ljudi, izlazi evo i Vranin mali roman »Gradimo novu kuću«, također iz seljačkog života. Samo što je onaj prvi pisan kao prikaz nastajanja i stvaranja jedne porodice te se osjeća, da će iza toga još slijediti dalji prikaz sudbine tih lica, a ovaj ovdje pisan je u obliku uspomena iz djetinjstva, zbiva se dakle u zatvorenom svijetu jedne čovječje dobi, koja ima svoje određene granice i svoje naročite poglede. Premda je ova pripovijetka pisana mirno, jednostavno kao što je jednostavno ono što se u njoj zbiva, čitaocima ne će izbjeći, kako baš ti pogledi djeteta na krupna zbivanja života daju stvarima i pojavama poseban čar, kome se nitko ne može oteti. Pišući svoju pripovijest bez naročite kićenosti, stvarno i upravo trijezno kako obično gledaju svijet seljaci, pisac je ipak potpuno uronio u taj čarobni svijet djetinjstva, bez priča o vilama i vukodlacima, bez čudesa i maštanja, ali onom neposrednošću i istinitošću, kojom se život ukazuje duši, koja se za nj tek rađa, te ne pozna njegovih spletaka i navika, ali baš zato umije kadgod zaviriti i duboko ispod površine.

Unatoč tome, što je pisac dosada mogao objaviti tek manje pripovijetke, a od većih svojih djela samo pojedina poglavlja, već sam naslov ovog malog romana, »Gradimo novu kuću«, odaje vedri i ljupki optimizam, koji mora osvojiti čitaoce. Tu se g. Vrana sastaje s drugim jednim srodnim pripovjedačem, g. Velimirom Deželićem sinom, koji je, također nedavno (u izdanjima Društva sv. Jeronima), iznio pripovijest slične građe, prikazujući »Sitnu sreću« gradskog radnika, koji sa svojom mladom ženom gradi sebi kuću na periferiji. Čitalac, koji pročita oba djela, vidjet će na prvi pogled njihovu osnovnu razliku; nema ni govora o tom, da bi jedan bio pod dojmom drugoga, jer je prikaz života posve različit, a osim toga, obje su pripovijetke ne samo iz različite okoline, nego i rađene po različitim živim »predlošcima« — one stoga i djeluju kao vlastiti doživljaj čitaočev. Njihova smirena vedrina i životna radost dolazi možda baš otud, što su oba, odnosno upravo sva tri pisca, i Matasović i Deželić i Vrana, morali toliko toga pregorjeti i podnijeti, da se sva bol zatomljenog stvaranja i snažnog htijenja slegla i prekalila na dno duše, i otud potekla bistrim izvorom i stvaralačkog i životnog zanosa. A ne treba ni kazati da je najdublje vrelo toga istinskog optimizma u tom, što su sva trojica katolici, vjernici, katolički pisci: iako baš u tim svojim djelima ne ističu svoga

vjerovanja niti se s njim razmeću, ono im je proželo sliku svijeta, kaošto ljudi tih njihovih djela žive jednostavno u Bogu i po njegovim zapovijedima ili hoće da žive po njima a da o tom i ne trebaju raspravljati. Ali danas, kada se u ime »suvremene stvarnosti« književnost puši od kletava i bogumrskih prljavština, mnogo će srce u djelima kao što je ovo osjetiti, kako mu se tu ukazuje prava slika životne istine, raspršujući dim tamnjana, kojim zalutali bogohulci kade sami sebi, ili magla njihovih pomućenih i nejasnih misli o svijetu i čovjeku.

G. Josip Vrana, koji će 24. narednog veljače navršiti trideset i sedam godina života, znatno je mlađi od spomenute dvojice svojih drugova. Njegova pripovijetka o »gradnji nove kuće« svjedoči o lijepom dozrijevanju njegova talenta, koji ovdje postaje posve svoj i dobiva snažnu izrazitost. Pisac je još kao gimnazijalac izdavao litografiran listić »Vrelo«, u tadanjem Nadbiskupskom konviktu u Zagrebu. Kao đak nastavio je suradnjom u »Luči«, a iza toga objavio je u »Hrvatskoj Prosvjeti« 1926. pripovijest »Bez naslova«, godine 1927. »U zoru novog dana«, 1936. »Viđenje Ive Pogledića«, dok je »Lijepa garderobijerka« (1937.) poglavlje iz pripovijesti »Velika ljubav«, s uspomenama s piščeva studija u Pragu, a »Krvavi Uskrs« (1938.) veća je pripovijest iz predratne Hrvatske, iz koje su u »Hrvatskoj Prosvjeti« štampana dva poglavlja. »Vatra je dogorjela« (1939.) opet je novela manjeg opsega. Kako se vidi, plodna djelatnost, kojoj bi ovo izdanje imalo prokrčiti put u svijet. A to ona u potpunoj mjeri i zaslužuje.

Ljubomir Maraković